

Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta tělesné kultury

**ROLE A VÝZNAM VOLNÉHO ČASU PŘI SOCIALIZACI
DĚTÍ Z DĚTSKÉHO DOMOVA V BUDIŠOVĚ NAD BUDIŠOVKOU**

Bakalářská práce

Autor: Petr Latka, Rekreologie

Pedagogika volného času

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Tomáš Dohnal, CSc.

Olomouc 2011

Jméno a příjmení autora: Petr Latka
Název bakalářské práce: Role a význam volného času při socializaci dětí z dětského domova v Budišově nad Budišovkou
Pracoviště: Katedra kinantropologie a společenských věd
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Tomáš Dohnal, CSc.
Rok obhajoby: 2011

Abstrakt:

Tato bakalářská práce zkoumá vztahy a souvislosti mezi trávením volného času dětí z dětského domova a průběhem jejich socializace během pobytu v zařízení.

Práce je podložena empiricky, výzkum byl prováděn v prostředí dětského domova v Budišově nad Budišovkou.

Klíčová slova: Volný čas, Volnočasová aktivita, Životní styl, Sociologie, Socializace, Dětský domov, Dítě

Souhlasím s půjčováním bakalářské písemné práce v rámci knihovnických služeb.

Author's first name and surname: Petr Latka

Title of the thesis: Role and meaning of the free time in the process of socialization of children in Budišov nad Budišovkou childrens home

Department: Department kinantropology and social sciences

Supervisor: doc. PaedDr. Tomáš Dohnal, CSc.

The year of presentation: 2011

Abstract:

This bachelory thesis research contexts and interactions between free time activities of children in childrens home and the process of socialization of them during the stay in the institution. The thesis has an empirical base, the research proceed in the Budišov nad Budišovkou childrens home environment.

Keywords: Free Time, Free time activities, Lifestyle, Sociology, Socialization, Childrens home, Child

I agree with the thesis paper to be lent within the library services.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně pod odborným vedením doc. PaedDr. Tomáše Dohnala, CSc., uvedl všechny použité literární a odborné zdroje a řídil se zásadami vědecké etiky.

V Budišově n.B. dne

.....

podpis

Děkuji doc. PaedDr. Tomáši Dohnalovi, CSc. za cenné rady a pomoc, kterou mi poskytl při zpracování závěrečné písemné práce.

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. VOLNÝ ČAS	10
2.1 Pojetí volného času z pohledu historického vývoje	10
2.2 Formy aktivit volného času	12
2.2.1 Aktivně trávený volný čas	13
2.2.2 Pasivně trávený volný čas	14
2.3 Funkce volného času	14
2.4 Volný čas a životní styl	17
3. SOCIALIZACE	19
3.1 Proces socializace	19
3.2 Sociální etapy a prostředí v životě jedince	20
3.2.1 Kojenecké a batolecí období	21
3.2.2 Předškolní věk	21
3.2.3 Školní věk a sociální funkce školy	22
3.2.4 Puberta a dospívání	23
3.2.5 Socializace během dalších životních etap	23
3.3 Charakteristika různých sociálních prostředí	24
4. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	25
4.1 Druhy ústavní výchovy	25
4.2 Dětský domov	27
4.2.1 Historie dětských domovů	27
4.2.2 Příčiny umístění dětí do dětských domovů	29
4.2.3 Osobnost vychovatele	32
5. VÝZKUMNÉ ÚKOLY	34
5.1 Hlavní cíl	34
5.2 Další cíle	34

5.3. Předpoklady	34
6. METODY A TECHNIKY	35
6.1 Kvalitativní metodologie	35
6.2 Metody vědeckého výzkumu	35
6.3 Analýza dokumentů	35
6.4 Pozorování	36
7. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ	37
7.1 Historie a současnost dětského domova v Budišově n.B. ...	37
7.2 Kazuistiky	38
7.3 Vyhodnocení předpokladů a cílů na základě kasuistik	52
8. DISKUSE	55
9. ZÁVĚR, DOPORUČENÍ	57
10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58

1. ÚVOD

Mimořádný význam pro celkový rozvoj dítěte mají činnosti ve volném čase. Kvalitní realizace zájmů a potřeb dítěte prostřednictvím volnočasových aktivit patří do oblasti sociálního učení. Pro děti není podíl na určité aktivitě jenom otázkou jednorázové volby. Volný čas dětí a jeho naplňování pozitivními aktivitami hraje významnou roli při utváření osobnosti mladého člověka a při jeho pozitivní socializaci. Důsledkem snížení kvality společenské péče o volný čas mladé generace je v mnoha případech i nárůst negativních společenských jevů.

Prostředí a výchova jsou spolu s biologickou podstatou člověka významnými činiteli podílejícími se na rozvoji osobnosti. Rodina je považována za základní prostředí, z něhož dítě vyrůstá do sociálního prostředí, které je historicky podmíněno kulturou, zvyky, tradicemi a řečí. Rodina má také zcela dominantní postavení vzhledem k osvojení si aktivit ve volném čase. Ovlivňuje dítě nejen tím, jak na ně výchovně působí, ale i svým každodenním životem. V případech, kdy se dítě narodí jako nechtěné, nebo pokud rodina není schopna plnit své základní funkce a tím zabezpečit dítěti jeho základní potřeby nebo je dítě ohroženo na životě, poskytuje stát pomoc ve formě sociálně právní ochrany dětí, která ve většině případů vyústí v soudem nařízenou ústavní výchovu. Pokud není dítě zatíženo nadměrným fyzickým či psychickým handicapem, zajišťuje jeho výchovu dětský domov. Dětské domovy za poslední desetiletí prošly transformací, která změnila mnohdy studené neosobní prostředí v prostředí podobné rodinnému, které nabízí dětem vše co potřebují, vyjma rodičů. Rodičů, kteří občas přijedou na návštěvu a nebo děti odvezou „domů“ do prostředí, které je pro děti více méně prostředím ohrožujícím.

Téma „Role a význam volného času při socializaci dětí z DD“ jsem si nevybral náhodně. Pracuji jako vychovatel v dětském domově již osm let a během doby, kdy zde působím, odešlo z DD celkem 39 dětí, z toho 14 do pěstounské péče, 14 zpět ke své biologické rodině, 2 do diagnostického ústavu, 2 do výchovného ústavu a 7 dětí do samostatného života. Zkoumanou skupinu v mé práci tvoří pouze děti, které z DD odešly do samostatného života. S některými z nich se i nadále setkávám a vidím, jaké problémy musí ve svém dospělém životě překonávat.

Teoretická část práce je zaměřena na prozkoumání problematiky dvou zásadních pojmů – volného času a socializace – a doplněna stručným exkurzem do problematiky ústavní výchovy a samotných zařízení. Postupná transformace těchto zařízení, která proběhla či probíhá v období zhruba posledních deseti let, mě ujistila v přesvědčení, že zkoumat stanovené téma má smysl a že se mohu pokusit odhalit některé nové souvislosti, které mohou hrát svou roli v další proměně těchto ústavních institucí.

Praktická část práce pak rozebírá, do jaké míry dokáže zařízení ústavní péče prostřednictvím výchovy ve volném čase ovlivnit socializaci dítěte. Prostřednictvím kazuistik a vlastním pozorováním jsem se snažil odhalit souvislosti a vztahy mezi prožíváním volného času v dětském domově a úspěchem či krizí samostatného života po odchodu ze zařízení.

2. VOLNÝ ČAS

V této kapitole vymezují pojem volného času z hlediska historického, ale také současného. Blíže se rovněž zabývám formami aktivit volného času, funkcemi aktivit volného času a životním stylem.

2.1 Pojetí volného času z pohledu historického vývoje

V současnosti je pojem “volný čas“ velmi často používán, není však pojmem novým. Z historického hlediska se definice a názory na volný čas různí. Této problematice se dosti podrobně věnoval Čihovský, který také zpracoval přehledný vývoj (Čihovský, 2002, 9 – 17).

Definice v průběhu dějin směřovaly v podstatě do tří směrů. Hodnotí tedy volný čas:

- Optimisticky, kdy vidí ve volném času smysl a cíl života.
- Pesimisticky, ten zdůrazňuje skepticky negativní stránky, jako jsou nuda, zahálka, prostor pro nepravosti, manipulovatelnost.
- Realisticky, které pečlivě hodnotí význam volného času i jeho možná reálná zneužití.

(Hodaň, Dohnal, 2008)

První vymezení volného času pochází z období starověkého Řecka a to z úst filosofa Aristotela, který chápe volný čas jako čas na rozumování, čtení veršů, setkávání se s přáteli a poslouchání hudby, nemá nic společného s lenošením a nicneděláním. Ve středověku byl volný čas vnímán jako časový úsek, který je věnován rozjímání a modlitbám, ale také různým zábavám, hrám a tancům. V době renesance bylo množství volného času minimalizováno, byla preferována práce a zahálka (volný čas) neměla v tehdejší společnosti svůj význam. „K významné změně došlo s narůstajícím technologickým rozvojem ve dvacátém století, kdy docházelo ke zkracování pracovní doby, usnadňování různých povinností a tím k růstu času k “volnému použití“. (Hodaň, Dohnal, 2008, 53)

V průběhu času se utvářely různé definice, které byly vypracovány filosofy, pedagogy i sociology. Jedním z významných myslitelů v této oblasti se stal francouzský sociolog Joffer Dumazedier, který „ve své době správně poukazoval na skutečnost jakési empiriománie – nadměrné pozornosti věnované analýze činností ve volném čase a nedostatečné pozornosti teoretické stránce volného času, vlivu na kulturu, sociální vztahy a životní styl. Upozorňoval také na vztah práce a volného času, ale současně naznačil možnosti jiných vztahů.“ (Hodaň, Dohnal, 2008, 55) Dále Dumazedier vymezuje volný čas jako „souhrn činností, kterým se jednotlivec může věnovat podle vlastní libovůle, ať již aby si odpočinul či aby se pobavil, nebo aby rozvíjel svou dobrovolnou činnost na společenském životě, svou informovanost nebo své vzdělání nezajímavým povoláním, a to tehdy, když se uvolnil od všech pracovních, rodinných či společenských závazků.“ (Hodaň, 2002, 15) Dále také dodává, že „volný čas představuje jen určitou část mimopracovní doby, do které dále patří osobní potřeby a povinnosti – biologické potřeby (strava, hygiena, spánek) a povinnosti rodinné (vaření, úklid, nákup, péče o děti)“ (Hodaň, Dohnal, 2008, 55)

Dumazedier přisuzuje volnému času tyto vlastnosti: (Hodaň, Dohnal, 2008)

- Volný čas je svobodnou volbou, kdy se má člověk osvobodit od povinností určitého druhu.
- Je nezajímavý, což v podstatě znamená, že nemá žádný zřejmý, přesvědčovací, ideologický, politický či duchovní cíl.
- Musí také uspokojovat osobní požadavky, tedy uspokojovat potřeby jednotlivce na rozdíl od povinností ukládaných společnostmi.

Také další teorie k problematice volného času vycházejí z úvah již zmiňovaného sociologa Dumazediera. Podle Teplého (1971) je volným časem ten čas, kterým může člověk disponovat zcela svobodně, zůstává po vyplnění všech závazků, člověk v něm realizuje své záliby, zájmy a potřeby. Spousta (1996) chápe volný čas jako veličinu, pro kterou je charakteristický znak svobody, přičemž svoji hodnotu získává jedině v poměru k pracovní či mimopracovní činnosti. Další definice kterou uvádí chápe volný čas jako zbytkový (v souladu s Dumazedierem), který zbývá po splnění všech povinností – pracovních, studijních, rodinných i po uspokojení všech fyziologických potřeb. Slepíčková (2000) považuje za volný čas dobu či časový úsek, v němž jedinec nemá žádné povinnosti a věnuje se pouze na základě vlastního rozhodnutí vybraným

činností, které ho baví, přináší mu radost a uspokojení, někdy obavy či pocity úzkosti.“ (Hodaň, 2002, 170) Bakalář (1978) definuje volný čas jako čas, v němž je člověk více než jindy sám sebou, kdy nejvíce patří sám sobě, kdy koná z větší části svobodně a dobrovolně činnosti a ze svého vnitřního zájmu pro druhé. V tomto smyslu přináší také bezprostřední užitek sobě i druhým. Podle Hájka, Hofbauera a Pávkové, (2008) je volný čas možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění.

Mezi novodobé názory a obecné pojmání volného času lze uvést tyto teorie: „Volný čas je důležitou součástí lidského života, které se v poslední době věnuje stále větší pozornost. Je to v důsledku nárůstu jeho množství. Nárůst je způsoben zkrácením pracovní doby, což umožnily moderní technologie, které se rychle zdokonalují a pro svou obsluhu potřebují stále menší počet lidí.“ (Dohnal, 1997) „Volný čas je doba, která nám zbývá po splnění povinností. Je to oblast naší svobodné volby. Zahrnuje činnosti, které vykonáváme dobrovolně, rádi, přináší nám radost a uspokojení. Volný čas dětí je zapotřebí citlivě pedagogicky ovlivňovat.“ (Pávková a kol., 2008, 31) Existují také teorie sahající do úrovně psychologie. „Zajímavý a odlišný názor od většiny autorů uvádí Šípek, který považuje volný čas za psychologický prostor, ve kterém se člověk dostává blíž sám k sobě a kde se může poměrně svobodně rodit, utvářet, modifikovat jasné představy o tom, kdo je, co chce, co bude, kam jde apod.“ (Hodaň, Dohnal, 2008, 61)

2.2 Formy aktivit volného času

Volný čas člověk tráví ve dvou základních rovinách. Může je v podstatě trávit aktivně nebo pasivně.

Současný vývoj volnočasových aktivit dětí a mládeže není příliš pozitivní. Prohlubuje se spíše pasivita, konzumnost a nenáročnost aktivit. Snižuje se frekvence aktivit. Pouze jedna aktivita má každodenní frekvenci. Jedná se o sledování televize. Mezi týdenní aktivity patří poslech hudby, četba časopisů, schůzky s přáteli a nicnedělání. Měsíční frekvenci většinou mají návštěvy restaurací a kaváren, aktivní sportování, návštěva diskoték, kina, večírky, turistika, studium a mimoškolní vzdělávání. Velmi závažným se jeví mizení podílu volného času, který mládež věnuje vzdělávání. Tento trend může mít

celospolečenský a ekonomický dopad, protože moderní civilizační procesy charakterizuje provázanost ekonomiky, vzdělanosti, vědy a kultury.

2.2.1 Aktivně trávený volný čas

Aktivita je v oblasti volného času tou lepší variantou. Aktivně trávený volný čas plní funkci rozvoje a uplatnění, což znamená, že při výběru dobrovolné aktivity se v určité činnosti bude dítě bezpochyby nějakým způsobem rozvíjet a zároveň mu může v nějaké činnosti přinášet uplatnění. Pokud jedinec prožívá tento čas kvalitně a smysluplně, kdy sám bude cítit naplnění a význam vykonávané aktivní činnosti, pak je pravděpodobné, že se ve svém volném čase nebude věnovat „rizikovému chování“. Důvodem budou odlišné životní priority a také to, že na rizikové chování různého druhu nebude mít dostatek času.

U dětí a mládeže rozlišujeme následující formy aktivit:

- zájmová činnost s účastí na práci ve výtvarných, přírodovědných, technických, hudebních kroužcích apod.,
- fyzická aktivita realizovaná organizovanou tělovýchovnou a sportovní činností a neorganizovanou tělovýchovnou a sportem,
- pohyb na čerstvém vzduchu spojený s fyzickou aktivitou (s turistikou, prací na zahradě apod.),
- společenská činnost prováděná v nejvyšší míře venku a při pohybové aktivitě,
- zábava přispívající k rozvoji osobnosti dítěte.

„Rozhodující roli volnočasových aktivit dětí a mládeže má rodina. Již v předškolním věku aktivně tráví volný čas hrou. Hra v období dětství má specifické postavení – je vůdčím typem činností. Hra prostupuje životem člověka od začátku do jeho konce a má řadu aspektů jako např. poznávací, procvičovací, motivační, pohybové, emocionální, rekreační, aj. Formativní význam má i spontánní tělesná aktivita typu „dovádění a blbnutí“. Pohybové hry a hraní umožňuje dětem volbu samostatné činnosti a pěstuje v dětech sebedůvěru.“ (Kantošová, 2005, 20)

2.2.2 Pasivně trávený volný čas

Pasivita ve vztahu k volnému času je v naprosté většině označována za jev negativní. Kvalita takto tráveného volného času bude často velmi nízká, protože nemusí docházet k naplnění kladných funkcí volného času, teda k pozitivnímu vývoji jedince. Někteří jedinci, kteří s oblibou vyhledávají dramatické a dobrodružné aktivity a tráví většinu svého času pasivně, tedy nevybijí tuto svou touhu například určitými adrenalinovými sporty, si tyto aktivity dopřejí zástupným způsobem, a to ve formě násilí, kriminality, drog, alkoholu apod.

Mezi pasivní trávení volného času například patří:

- chronické sledování televize a filmů,
- hraní počítačových her,
- potulování se po ulicích,
- častý pobyt v restauračních zařízeních,
- nicnedělání atd.

„Negativním fenoménem doby je medializace současné mladé generace, která vyrůstá pod tlakem masmédií (především televize a rozhlasu). Sport a ostatní aktivní formy využívání volného času se pro velkou část mladých stávají příliš namáhavé. Filmy, televize a nejnovější počítačové hry mají vliv na psychiku dítěte a také poškozují jeho zdraví (např. zrak, oběhový systém, pohybový aparát aj.). Masmédia ohrožují postoje mladých lidí, otupují a deformují jejich estetické cítění. Dochází k absenci morálních zásad a vzrůstá arogance a agresivita.“ (Kantošová, 2005, 21)

2.3 Funkce volného času

Život člověka nelze redukovat na bipolární vztah práce – volný čas, poněvadž vedle pracovních povinností existují i povinnosti rodinné a společenské, které musí být splněny. Mnohé z uváděných definicí o volném čase uvádějí také funkce volného času. „Pokud se týká vysloveně volného času, Dumazedier rozlišil jeho tři základní funkce:

- *Odpočinek*, zotavení, reprodukce pracovní síly. Volný čas osvobozuje od únavy, odstraňuje fyzické nebo nervové poruchy vyvolané napětím, výkonem povinností a zejména práce.
- *Rozptýlení*, zábava, kompenzace, únik z monotónnosti práce, popřípadě nikdo fiktivních činností imaginárního světa.
- *Rozvoj osobnosti* umožňuje širší účast na společenském dění a bezstarostnější kulturu těla i ducha. Poskytuje nové možnosti zapojení se do rekreativních a kulturních a sociálních sdružení. Umožňuje doplňování citových či rozumových poznatků, rozvíjení schopností

Všechny tři funkce spolu vzájemně souvisí. Existují ve střídané míře ve všech situacích a u všech lidí. Často se vzájemně překrývají, takže je dosti obtížné jejich rozlišení.“ (Hodaň, Dohnal, 2008, 56 - 57)

Samotný Hodaň (1992) hovoří o funkci rozvíjející, regenerační, zábavní (prožitkové).

Opaschowski ve své práci z r. 1977 uvádí osm pojetí funkce volného času:

- rekreace – shromažďování sil, zotavení zdůrazňující zdraví, zbavení se zátěží všedního dne a psychické uvolnění, pocit osvobození se od přemrštěných požadavků, odpočinek a spánek, dobrý zdravotní stav, dobrý pocit
- kompenzace – vyrovnání nedostatků, odstranění námahy, zřeknutí se pravidel, nařízení a předpisů, přání přirozenosti, vědomé užívání života
- edukace – potřeba poznat a užívat nové, stimulující orientace, touha po zážitku, výměna rolí a učení se jednat v rolích, umění rozvíjet silné „Já“ a změna osobnosti, potřeba učení a aktivizace vlastních možností jednání
- kontemplace – mít a umět získat čas sám pro sebe samého, uvědomit si sebe sama, učení se znát a porozumět sobě samému, osvobození sebe sama od stresu, shonu a nervového vypětí, nalezení identity
- komunikace – touha nebýt sám, potřeba kontaktu a družnosti, navazování rozmanitých sociálních vztahů, objevení času pro jiného, zvýšené vnímání pocitů a úmyslů, empatie, láska a něžnost
- integrace – potřeba společnosti, kolektivního vztahu a tvoření skupin, potřeba podpory a skupinové atmosféry, pocit spojení sebe sama s ostatními a vzájemné

působení práce a hry s ostatními, pozitivní sociální závazek (připravenost pomoci, ohled a tolerance), sociální učení ve skupině a se skupinou

- participace – potřeba účastenství, angažovanosti a sociálního sebepojetí, účast, podíl a spolupůsobení na dění, úsilí o společné cíle, spolurozhodování, spoluúčast a spoluodpovědnost, připravenost ke kooperaci a solidaritě
- doba podobná práci – (kongruenční teorie)

Základní výčet funkcí volného času podle M. Vážanského (1995) z knihy „Volný čas z hlediska kvality života.“ (Prokešová, 2008, 56-57)

- kompenzace – v rámci této funkce si negativní zážitek ze školy, nebo z práce vykompenzujeme právě ve volném čase, kdy se zabýváme tím, co umíme, co nás baví. Také si můžeme „vybít“ svůj potlačovaný vztek a hněv jinou aktivní činností. Jedním z příkladů může být dlouhé sezení ve škole, nebo v práci, kdy by si jedinec tuto dobu měl kompenzovat ve svém volném čase sportem, nebo jinou aktivní činností.
- komunikace – rozvoji komunikace je v současné době věnována pozornost, neboť je důležitou složkou v životě každého jedince. „Prvotním komunikativním dovednostem se učíme v rámci svých rodin a domovů, v rámci volného času se učíme komunikovat s lidmi na různých úrovních.“
- regenerace – tato funkce je důležitá hlavně ve chvíli, kdy u nás dochází k vyčerpání organismu, tělo tedy již začíná vysílat varovné signály například v podobě nemoci, špatného psychického stavu, atd. „Ve volném čase by mělo docházet k obnovení psychických i fyzických sil, k odlehčení a k odpočinku od ostatních činností, své síly v podobě spánku a odpočinku „regenerujeme denně.“
- rekreace – zde jde o „znovu načerpání“ jak psychických, tak fyzických sil. Nejčastěji se rekreujeme na dovolené, jak při pasivním, tak při aktivním odpočinku, jako je sport, návštěvy hradů a zámků, atd.
- kontemplace - jedná se zjednodušeně řečeno o takzvané rozjímání, přemýšlení, kdy jedinec přemýšlí o kladech či záporech svého života, nebo o uvažování o světě.
- vzdělávání a poznávání nového – lidská zvědavost a chtíč sbírání nových informací v lidském životě dává podklad pro potřebu této funkce. „Získávání

nových znalostí a poznatků, poznávání života lidí a poznávání nových míst a nových světů, dotýkání se historie i současnosti.“

- Kultivace - ve funkci kultivace je důležitá kladná odezva okolí, která na jedince také dobře působí a posouvá ho v životě dále, na základě nových prožitků a zážitků a vědomostí a znalostí a zkušeností, rozvoj osobnosti, práce na sobě samém.

2.4 Volný čas a životní styl

Ve Velkém sociologickém slovníku (1996, 1246) je životní styl definován jako „strukturovaný soubor životních zvyků, obyčejů, resp. akceptovatelných norem, nalézajících svůj výraz v interakci, v hmotném, věcném prostředí, v prostorovém chování a celkové stylizaci. Předpokládá se, že životní styl nějakým způsobem vyjadřuje hodnoty a zájmy jedince.“

„Junger a Kasa (1996) považují životní styl za souhrn životních činností, prostřednictvím kterých lidé reprodukuji svoji existenci, uspokojují a rozvíjejí svoje potřeby, vstupují do konkrétních ekonomických a sociálních vztahů, zaměřují se na cílové hodnoty, při dodržování základních norem. Šmídová (1997) charakterizuje životní styl jako funkční systém člověka i sociální, kterým si člověk vybírá z repertoáru dané kultury za určitých podmínek jisté prvky podle svých kritérií a potřeb, a rovněž to jak tyto prvky propojuje, transformuje a obohacuje a přetváří do vlastního systému. Stručněji se vyjadřuje Hodaň (1993), který za životní styl považuje uspořádání mnohotvárných činností, jimiž se dané individuum (a třeba celá společnost) udržuje a obnovuje“. (Hodaň, Dohnal, 2008, 89-90)

Při úvahách o životním stylu zjišťujeme v obecnější rovině vše, čím jsme podmiňovali volný čas. Znamená to, že vše, co se týká volného času, je zároveň problémem životního stylu – ne ve smyslu nějakého vyčleňování, ale naprosté vzájemnosti. Problém volného času se v něm jakoby rozpouští. Tento pohled se ještě umocní tím, čím je životní styl podmíněn.

Životní styl je podmíněn (Hodaň, 2000):

- a) individuálním rozvojem a aktuálním stavem,
- b) dosaženou úrovní kulturnosti daného individua,

- c) individuální filosofickou a hodnotovou orientací,
- d) rodinnými tradicemi,
- e) konkrétním podílem na výrobním procesu,
- f) individuálním postavením v socio-profesní skupině,
- g) množstvím a úrovní realizovaných sociálních rolí,
- h) dosaženou individuální životní úrovní,
- i) vlivem okolního prostředí.

Neexistuje žádná z těchto podmínek, která by nebyla zároveň podmínkou volného času. Aniž si to člověk uvědomuje, jeho životní styl se postupně, dlouhodobě, neuvědoměle a spontánně vytváří a ve své základní podobě je výsledkem vztahu realizovaných sociálních rolí a prostředí, ve kterém člověk žije. (Hodaň, Dohnal, 2008)

3. SOCIALIZACE

Tato kapitola se zabývá charakteristikou socializace z hlediska kontinuity sociálního vývoje člověka, jejím členěním ve vztahu jak k sociálnímu prostředí, tak k životním etapám vývoje člověka. Uvádím zde také, jak komplexní, dynamický a celoživotní je to proces a jak se postupně v jednotlivých životních etapách utváří vztah jedince a společnosti.

3.1 Proces socializace

Mluvíme-li o socializaci, máme v kontextu sociologických věd na mysli složitý dynamický a dlouhodobý proces, jehož podstatou je celoživotní začleňování člověka do společenského prostředí, ve kterém žije.

Během socializace dochází k postupným proměnám, kdy se jedinec od okamžiku narození postupně proměňuje z biologické individuality v kulturní a společenskou bytost, schopnou fungovat ve složitém systému lidské společnosti.

Je to proces složitý, dlouhodobý a z hlediska další existence lidské společnosti významný a zásadní. Neexistuje přitom žádná pevná norma tohoto vývoje a ani ideální výsledek socializačního procesu. Zároveň s vývojem jedince se totiž vyvíjí a mění také samotná společnost a výsledkem je nekonečný řetězec měnících se vztahů, proměn a událostí. Cílem socializace je však vytvoření osobnosti, která bude schopná žít s druhými lidmi a efektivně s nimi komunikovat.

Člověk se sociální bytostí nerodí, stává se jí. Od narození má však určité sociální dispozice, které jsou založeny zvláště v druhové schopnosti symbolické komunikace které ovšem musí být dále v sociálním učení rozvíjeny a formovány (Havlík, 2007).

Socializace je založena na celoživotním sociálním učení, které vyplývá z kontaktu s lidskou společností. Zásadní roli zde hraje nejen rodina a škola, ale i mnohá další sociální prostředí a skupiny. Dítě procházející jednotlivými fázemi socializačního vývoje nejen pasivně poznává okolní „objektivní“ svět, ale je s ním propojeno sociálními vztahy, zaujímáním sociálních rolí a také zvnitřněním kulturních norem i hodnot, kdy je jedinec postupně bere za „své“.

Kontinuitu sociálního vývoje provázejí sociálně dané životní události, jako je třeba zahájení školní docházky nebo založení rodiny, které jim otevírají nové etapy života. Do

života každého zasahují také události každodenní, jedinečné (nemoc, smrt blízkého) i globální (krize, války, revoluce).

Neúspěch socializace je pak problémem pro jedince i společnost. Asociální chování a sociální deviace společnost přímo ohrožují, naopak jedinec může být vyloučen na její okraj. V obou případech je tento stav pro společnost nežádoucí a zatěžující. Socializace může být narušena a ohrožena mnoha faktory, od nedostatku podnětného prostředí až po sociálně špatné vzory. Tento vývoj je velmi pravděpodobný v nefunkčních rodinách a nevhodném rodinném prostředí.

3.2 Sociální etapy a prostředí v životě jedince

Socializace je v podstatě členěna dvěma základními možnými přístupy – podle prostředí, ve kterém probíhá, rozlišujeme socializaci primární a sekundární (Kraus, 2001). Zjednodušeně řečeno probíhá socializace primární v rodině, sekundární pak dále rozvíjí sociální schopnosti dítěte v prostředí školy, zájmových vzdělávacích institucí, ve skupině vrstevníků a v dalších prostředích, které jsou souhrnně vymezeny jako to, co se nachází mimo rodinné prostředí.

Bývá uváděna i terciární socializace, která se uskutečňuje v dospělosti a označuje interakci, které je jedinec v kontaktu se svým sociálním okolím neustále a neodkladně vystavován až do konce života.

Druhé členění de facto vychází z toho, že sociální vývoj koresponduje s psychickým, biologickým a osobnostním vývojem člověka. Všimá si tedy socializace jedince v průběhu jeho života a protože sociální charakteristiky jedinců jsou pro jednotlivá období typická, můžeme mluvit o sociálních etapách v životě člověka. Jiným způsobem je přístup Havlíka (2007), který dané životní etapy (rané dětství 0-2 roky, předškolní věk, školní věk, puberta, dospívání, střední dospělost) pouze doplňuje sociální charakteristikou. Ve stejném smyslu pak často bývají etapy sociálního vývoje vytyčovány věkem (kojenecký, batolecí, předškolní, mladší školní věk apod.).

Z hlediska zaměření této práce na specifické prostředí dětského domova je pochopitelné, že ze zmíním především o životních etapách týkajících se přímo dané zkoumané skupiny dětí, tedy zhruba do období rané dospělosti.

3.2.1 Kojenecké a batolecí období

Přestože tato vývojová fáze představuje problém spíše pro pediatrii a do dětského domova jsou děti umisťovány teprve od 3 let věku, je z hlediska dalšího vývoje důležité budování emoční stability, jistoty, postavení v rodině. Kvalitní vztah dítěte s matkou v tomto období vede k budoucímu pozitivnímu vnímání jeho okolí a naopak. Je-li dítě vystaveno péči více osob, například v kojeneckém ústavu, základní jistoty se nevyvinou dostatečně a okolí je vnímáno jako potenciální hrozba a zdroj nebezpečí. To vede k vytváření obranných a únikových mechanismů, které nazýváme bazální úzkostí. Helus (1973) uvádí deset základních typů bazální úzkosti, mj. potřebu vlády nad druhými, využívání a zneužívání druhých, potřeba chvály, potřeba vtěsnat svůj život do úzkých hranic a zužovat svou osobnost ze strachu před možnými zásahy a hrozbami.

Z hloubi tohoto období se tedy „vyvíjejí první sociální reakce a osobnostní struktury, které usnadňují – či znesnadňují – pozdější řádnou socializaci“ (Havlík, 2007, str.49). Socializačním prostředím je zde primárně rodina, pokud to samozřejmě není vnějšími okolnostmi znemožněno.

3.2.2 Předškolní věk

Předškolní věk lze s Havlíkem (2007) chápat jako první skutečně sociálně svébytné období života. V historickém kontextu je třeba říct, že tomu tak nebylo vždy. V podstatě až do 20.století byla běžnou normou dětská práce a pomoc v domácnosti, kdy se dítě hned po skončení základní péče o jeho fyzické přežití stalo pracovníkem v domácnosti. Teprve moderní doba prodloužila dětství jako období her a péče.

V této fázi se dítě dostává do kontaktu s větším množstvím osob a tedy s širším sociálním prostředím, většinou v rámci mateřské školky. Začíná zde proces osamostatňování, který je provázený vědomím vlastní odlišnosti – dítě si také uvědomuje, že dokáže ovládat samo sebe. Jednostranná závislost na okolí je doplněna oboustranně aktivními vztahy. Mění se sociální povaha hry, dochází k odlišování rolí matky a otce, sourozenců a dalších osob, ať už blízkých nebo s rodinou nesouvisejících. Dítě se adaptuje na kolektiv vrstevníků, odhalují se vztahy autority a podřízenosti, v rámci dětských her dochází poprvé v životě ke kooperaci – je nutná spolupráce s ostatními (např. hra na prodavače a nakupujícího, na maminku a tatínka).

Do tohoto období také spadají počátky verbálního dorozumívání, což bývá také problémem u dětí ze zanedbaného rodinného prostředí. Ty si sebou často do ústavní péče nesou jako zátěž nedostatečnou slovní zásobu, logopedické a řečové vady a špatné návyky, což vše brzdí další nutnou komunikaci s jejich vrstevníky.

Typickou pro toho období je dětská hra. Všimáme si proměny sociální povahy hry – malé dítě si zpočátku i ve společnosti jiných dětí hraje samo, nevšímá si jich. Pak se v jeho hře postupně objevuje paralelní činnost, kdy napodobuje ostatní hrající si děti, ale do jejich činnosti se nezapojuje. Kolem tří let pak začíná reagovat na činnosti ostatních dětí na základě asociací – dítě napodobuje ostatní, například tím, že si začne hrát se stejnou hračkou. Okolo čtyř let pak mluvíme o kooperativní hře, která už spolupráci s ostatními přímo vyžaduje. (Srov. Havlík, 2007)

3.2.3 Školní věk a sociální funkce školy

Nástupem do školy většinou ve věku 6 let se dítě dostává do nového prostředí, které svou povahou stimuluje jeho další sociální rozvoj. Nemusí se přitom jednat o prostředí striktně nové a neznámé – dítě může mít ve škole sourozence, kamarády ze sousedství či školky apod. Čeká ho období formování vrstevnických vztahů, pravidel skupinového chování, nových situací, tvorba zájmů, postojů, vývoj zodpovědnosti.

Školní prostředí plní kromě výchovné, vzdělávací a ochranné funkce také funkci sociální integrace. Jak již bylo uvedeno, mluvíme o tomto fenoménu nejčastěji jako o sekundární socializaci. Na jedné straně se děti účastní samotného sociálního styku a komunikace uvnitř školy, vytváření vztahů se spolužáky ve třídě, zapojování do aktivních činností organizovaných školou nad rámec samotné výuky apod. Na straně druhé probíhá socializace i přímo během výuky tím, že se žáci učí respektu k odlišnostem různých lidí, učí se druhé odhadovat, kooperovat s nimi, navazovat vztahy. V rámci nauk a předmětů také nalézají svůj vztah k okolnímu světu a zjišťují, co je pro ně více a méně důležité. Dozívají se mnohé o sociálním uspořádání světa a postupně skrze platné edukační postupy získávají a rozvíjejí své kompetence.

Škola má velký vliv na utváření postojů dětí k druhým lidem. V každodenním životě školy se dítě seznamuje s normami skupinového chování a vystupování. Bývá mu předáváno vědomí o minulosti, slouží přípravě na kulturní život a na povolání, testuje jeho psychickou odolnost, paměť, logiku, v sociální skupině vrstevníků (třída) nabízí

dítěti možnost otestovat si role, které jednou v životě bude zastávat. Bývá konfrontováno s jinými individualitami, utváří si vztah k autoritě, může najít své vzory. Škola také chrání mladého člověka v době, kdy řeší své vlastní problémy dospívání.

Učitelé navazují na výsledky primární socializace v rodině, s čímž se někteří rodiče mohou špatně smířovat, pokud mají dojem, že škola pokračuje v socializaci dítěte jiným směrem, než sami předpokládali. Sekundární socializace je oproti výchově v rodině méně emocionální a více institucionalizovaná.

Škola bývá také vnímána jako přechodový článek na cestě dítěte z rodiny do společnosti. Je tedy nutné, aby vztahy mezi školou a společností byly ujasněné, což bývá často problém zejména v dynamicky se rozvíjejících společnostech. Každá reforma školství je v tomto případě citlivou záležitostí.

3.2.4 Puberta a dospívání

Tyto životní etapy jsou specifickým obdobím, během něhož dochází k individualizaci osobnosti jedince, hledání svého sociálního a životního zakořenění, emancipaci ze závislosti na rodině a nutnosti formulovat vlastní východiska, názory a postoje.

Sociální charakteristika puberty jako životní etapy hovoří především o formování vztahů mezi pohlavími, počátku emancipace od rodiny, vzniku problému sociální identity. Dochází k pokusné volbě budoucího povolání, navazování prvních pokusných partnerských vztahů, oddalování závažných životních rozhodnutí, na které ještě dítě není dostatečně zralé.

Během dospívání (16-20 let) pak postupně dochází k nabývání práv a povinností včetně legislativně platných norem, počátku nezávislosti, k reálné volbě povolání, intimnímu sblížení s partnery, počátku sexuálního života (Havlík, 2007, 48).

3.2.5 Socializace během dalších životních etap

Životní cyklus člověka lze rozčlenit mnoha způsoby, v podstatě můžeme souhlasit s Havlíkem (2007, 48), který uvádí ranou dospělost (21-25), střední dospělost (26-40), pozdní dospělost (41-55), důchodový věk (55-65), stáří, stařecký věk a dlouhověkost. Ve zkratce ukazuje také typické sociální charakteristiky těchto období a poukazuje, že pro sociologii výchovy jsou tyto dospělé životní etapy zajímavé hlavně tím, že během

nich jedinec prochází novou rolí rodičovství a sám prochází novým učením, novými poznatky a nutností výchovně působit na své vlastní děti. Z hlediska dětí, které prošly ústavní výchovou, je pak toto období pro správnou socializaci ještě důležitější.

3.3 Charakteristika různých sociálních prostředí

Socializace vždy probíhá v určitém sociálním prostoru, do kterého jsme souborem daných i nahodilých okolností zakořenění. Vyrůstáme v konkrétní rodině, v daném místě bydliště, volný čas trávíme ve vybraných prostředích zájmových kroužků, ve společnosti konkrétních lidí, které zde potkáváme. Kraus definuje tzv. sociální pole – je to „strukturovaná společenská realita složená z jedinců a skupin, ke kterým je jedinec v nějakém vztahu a tvořená společenskými procesy, na nichž se jedinec podílí, a materiálními i duchovními výtvoři vyjadřujícími společenské hodnoty. Takové sociální pole je dynamické, jedinečné a charakteristické pro danou konkrétní rodinu, další sociální instituce, lokality, určitou společensko-ekonomickou formaci.“ (Kraus, 1999, s.18)

Vedle nejdůležitějšího sociálního prostředí rodiny a školy pak můžeme uvést nejrůznější mikroskupiny, jako jsou zájmové kroužky, sousedství, širší rodina a rodinní přátelé.

Pokud se týká zařízení pro výkon ústavní péče, můžeme zde vnímat zásadní rozpor. Podle zákona jsou dětské domovy školským zařízením, na které se tak částečně vztahuje charakteristika školy, jejích sociálních funkcí, kurikula, cílů a postupů výchovy a vzdělání. Zároveň však svou povahou, definovanou ve stejném zákoně, mají po určitou nezbytně nutnou dobu nahrazovat rodinu a plnit její funkci. Jedná se tedy o velmi specifické prostředí, kde dochází k prolínání funkcí školy i rodiny.

4. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

„Ústav je do jisté míry světem pro sebe, ostrovem soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí. Ústav je spjat s třemi archaickými lidskými zkušenostmi: zkušeností rodiny, zkušeností obce a zkušeností vyhoštění, vyobcování.“ (Matoušek, 1999)

Ústav je zařízení, ve kterém skupina profesionálních zaměstnanců pečuje o skupinu konkrétním způsobem znevýhodněných (handicapovaných) lidí. Ústav je zvláštní fenomén: personál je v něm zaměstnán jako v jakékoliv jiné organizaci, pro klienty je však ústav dočasnou nebo trvalou náhradou domova. Personál považuje klienty za objekt své práce. Ústav je do jisté míry světem pro sebe, ostrovem soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí. Ústav je vždy pokusem o umělý domov, azyl, má být sférou jistoty a to i v těch případech, kdy byl vybudován proto, aby chránil společnost, nikoliv lidi, kteří v něm pobývají.

4.1 Druhy ústavní výchovy

Nejvýznamnějšími ústavami, ve kterých jsou vychovávány opuštěné děti jsou:

- Kojenecký ústav
- Diagnostický ústav
- Dětský domov
- Dětský domov se školou
- Výchovný ústav

Kojenecký ústav

Kojenecký ústav poskytuje komplexní péči dětem od raného věku, jejichž zdravotní stav a zdárný vývoj je ohrožen. Jedná se o kojence zanedbávané v původní rodině, trvale stresované extrémními životními podmínkami, v krajním případě děti týrané.

Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je zařízení, které přijímá děti podle Zákona č.109/2002 Sb. a na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů s výjimkou dětí přijatých do diagnostického ústavu na základě § 7 odst. 1. Ve zvláště odůvodněných případech, vyžaduje-li to zájem dítěte, umísťuje dítě mimo zařízení do smluvní rodiny.

Dětský domov se školou

V tomto typu domova mohou být umístěny děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Jde o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemohou být umístěny do běžného typu dětského domova z důvodu přechodné nebo trvalé psychické poruchy a vyžadují tudíž kromě výchovného i léčebný proces, nebo pro děti, které nemohou být z důvodu závažné poruchy chování umístěny do běžného dětského domova.

V dětském domově se školou bývají zřízeny nejméně dvě a maximálně šest rodinných skupin. V rodinné skupině bývá umístěno 5 – 8 dětí.

Výchovný ústav

Pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Může sem být umístěno i dítě starší 12 a mladší 15 let, které má natolik závažné výchovné problémy, že je proto znemožněn jeho pobyt v dětském domově nebo v dětském domově se školou.

Hlavním úkolem výchovných ústavů je resocializace dětí, jejich převýchova a snaha o následné úspěšné začlenění dítěte do reálného života běžné společnosti.

Součástí ústavu je také škola, kde je umožněno dětem dokončení povinné školní docházky nebo středního vzdělání. Zpravidla se jedná o praktickou školu, střední odborné učiliště nebo odborné učiliště.

4.2 Dětský domov

Záměrně jsem vynechal v předešlé kapitole dětský domov, kterému se hodlám věnovat více v následné samostatné kapitole.

Dětský domov je „školské výchovné zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči mládeži s normálním duševním vývojem, která ze závažných důvodů nemůže být vychovávána ve vlastní rodině a nemůže být osvojena nebo umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče. Pečuje o mládež od 3 do 18 let, ev. do ukončení přípravy na povolání.“ (Průcha, 1995, s. 46)

4.2.1 Historie dětských domovů

Během starověku byly nechtěné děti usmrcovány. Péče o odložené děti začíná asi ve 4. století, kdy byl v Cařihradě zřízen útulek pro opuštěné děti. První nalezinec byl založen v Miláně roku 787. Papež Inocenc III. zřídil ve 12. století v Římě při nemocnici otáčecí kolo – torno, byla to schránka ve zdi kláštera, do které bylo možno vložit dítě a otočením dopravit dovnitř kláštera. Tento ústav se stal na dlouhá staletí základem a vzorem péče o opuštěné a odložené děti ve velkých ústavech. Ve středověku existovaly dobročinné ústavy zřizované při kláštorech, které nepřijímaly pouze opuštěné děti, ale i nemocné a staré lidi. Ke zřizování samostatných nalezinců, sirotčinců a dětských ústavů dochází hlavně v období po reformaci. Péče o sirotky a opuštěné děti byla již v 16. století vedena dvěma směry – umístěním dětí do rodin a zřizováním ústavů. Většinou se praktikovaly současně oba tyto způsoby. Významné místo v zakládání ústavů patří Holandsku, neboť první sirotčinec byl zde založen již v roce 1520. Další vznikly po jeho vzoru v Německu. V roce 1575 vzniká nalezinec v Praze, špitál *Pro deo et paupere*.

Velký počet ústavů obecních i státních, převážně vzorně vedených, zavedl podnět k tomu, že vlastní sirotčinců byla nazývána Belgie. V Anglii se od poloviny minulého století pro tyto ústavy používal název Home – domov, který nejlépe vystihoval, co děti, které z různých důvodů o svůj domov přišly, potřebují. Velký význam měl v historickém vývoji domovů rok 1804, kdy bylo zavedeno osvojení. Tento způsob péče (nalezinec – pěstounská péče – sirotčinec) byl zaveden i v našich zemích, kde byly od dob vlády Marie Terezie a Josefa II. zřizovány porodnice a nalezince ve všech velkých

městech. Tak tomu bylo i v Praze, kde nalezinec, zvláště ve druhé polovině 19. a začátkem 20. století, sehrál významnou roli nejen v péči o opuštěné děti, ale i v konstituci moderní péče o děti vůbec, včetně zrodu naší pediatrie. Od konce 18. století poukazovali někteří humanisté na nepřirozenost ústavního prostředí a zdůrazňovali význam výchovy v rodině. Velký krok vpřed udělal až *Jan Jindřich Pestalozzi (1746-1827)*, který zřídil v Neuhofu výchovný ústav Ochranovna. Vedl jej s nevšední obětavostí a láskou. O mnoho let později pokračoval v této činnosti s osiřelými dětmi ve Stanzu. Bohužel se setkal s nezdarem a tak zřídil vlastní ústav pro výchovu mládeže v Burgdorfu. Ústavní výchova Pestalozziho přesáhla význam ojedinělých pokusů o pomoc nejpotřebnějším. I když Pestalozzi vysoce oceňoval význam rodinné výchovy, přece nespatořoval ve výchovném ústavu pouze její náhražku v případech, kdy byla rodina rozbita. Rakousko – Uhersko, jehož jsme byli do I. světové války součástí, v této péči dlouho zaostávalo za ostatní Evropou a v 19. století se snažilo zpoždění dohnat. V roce 1883 bylo v Čechách již 21 ústavů pro mládež bez domova. První polovina 20. století přinesla zvýšený zájem veřejnosti o problematiku dětí žijících mimo vlastní rodinu, protože jejich počet narůstal. Po vzniku Československa, zejména v období do druhé světové války, byly nejrozšířenější formou náhradní výchovy různé formy pěstounství. Po roce 1945 došlo u nás k velkým změnám. Roku 1952 byla zrušena pěstounská péče, což znamenalo, že stovky dětí musely přejít do péče ústavní, a to převážně do dětských domovů, protože ústavy ochranné a nápravné se také rušily. V 50. letech tak byla vybudována převážná část našich současných dětských domovů.

Mnoho dětí zde nepříznivě poznamenal fakt, že se v těchto zařízeních kolektivně děti vychovávaly podle zásad, které měly utvářet budoucího socialistického člověka s kolektivním myšlením. Kongres konaný v Bratislavě v roce 1961 poukázal na psychickou deprivaci dětí z těchto dětských domovů a byl tím podnětem ke změně. Nový zákon o rodině z roku 1964 postavil rodinu opět na první místo mezi výchovnými institucemi a dal zelenou pěstounské péči a adopci.

I samotné dětské domovy začaly prodělávat výraznou změnu k humanizaci, zlidštění a k přiblížení se k rodinné formě výchovy (Vocilka, 1999). V těchto šlápějích pokračuje i nový zákon č. 109/2002 Sb., který stanovuje podmínky pro fungování dětských domovů v současnosti.

Podle Zákona č. 109/2002 Sb. je účelem dětského domova zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova

mohou být umístovány děti ve věku zpravidla od 3 do 18 let (při přípravě na povolání mohou v dětském domově setrvat až do 26 let). Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

Posláním dětských domovů je vytvořit optimální podmínky pro všestranný rozvoj svěřených dětí, připravit je na samostatný život v dnešní společnosti a plnění celospolečenských úkolů. Zaměření výchovně vzdělávací práce v dětských domovech spojuje požadavky školského výchovného zařízení, zajišťujícího všestrannou péči o děti od dětství až do dospělosti, s požadavky na vytvoření stabilního prostředí, které má nahradit rodinu buď trvale, nebo jen na určitou dobu.

Dětský domov zároveň podporuje výchovně vzdělávací činnost školy, zajišťuje dětem hodnotný odpočinek, rekreaci i zábavu, poskytuje jim možnost uplatnit se v různých druzích zájmové činnosti, učí je sebeobsluhy a plnění pracovních povinností, seznamuje je s organizací každodenního života v domově, zapojuje je do aktivní činnosti mimo dětský domov a pěstuje v nich dobré vztahy ke členům výchovné skupiny i celého dětského domova.

4.2.2 Příčiny umístění dětí do dětských domovů

Jako nejčastější příčina umístění dítěte do dětského domova je uváděno neplnění některých ze základních funkcí rodiny. Helus (1992) uvádí devět základních funkcí rodiny :

- uspokojuje základní, primární potřeby dítěte,
- uspokojuje potřebu organické příslušnosti dítěte,
- dává dítěti již od nejútlejšího věku akční prostor,
- uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení,
- dává dítěti bezprostředně působící vzory a příklady,
- zakládá, upevňuje a dále rozvíjí vědomí povinnosti,
- dává dítěti příležitost vejít do mezigeneračních vztahů,
- navozuje v dítěti představu o širším okolí, o společnosti o světě,
- je prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat radu a pomoc: je útočištěm v situacích životní bezradnosti

Pokud rodina neplní některé z uvedených funkcí, stává se dysfunkční. V dysfunkční rodině existují mezi partnery napjaté vztahy, které narušují rodinné klima, respektive

rodinnou soudržnost, bez níž je úspěšná výchova velmi problematická. „Dysfunkční rodina je pro rozvoj dítěte velká hrozba, a proto volí společnost v takovém případě stále častěji jako jediné možné řešení odnětí dítěte a hledání optimálních forem náhradní péče o ně.“ (Helus, 1992, 48)

Důvody, z kterých vyplývá nutnost umístit dítě do ústavní péče, jsou značně různorodé. Je však třeba je zkoumat a znát, protože ovlivnily běh života dítěte. Zde jsou primární selhání rodiny, které se nejčastěji oblevují jako důvod pro umístění dítěte do dětského domova.

Nezvládnutá výchova

Rodinná výchova podstatně určuje vlastnosti osobnosti, schopnost vytváření sociálních kontaktů, návyků charakterové vlastnosti, životní zaměřenost. Matějček (1992) dělí nesprávné výchovné postoje do dvou velkých skupin, podle citového vztahu k dítěti :

a) minusová skupina

- Výchova zavrhuující – vyskytuje se spíše ve skryté formě. Dítě připomíná jednomu nebo oběma rodičům svou pouhou existencí zklamání, životní nezdár.
- Výchova zanedbávající – děti jsou ponechány sami sobě, zvykají si na volný život a nevytvoří si vědomí povinností. Jde o lehké zanedbávání v některých vývojových potřebách dítěte až po velmi hrubé, celkové zanedbání.

b) plusová skupina

- Výchova rozmazlující – rodiče na dítěti až nezdravě lpí, zbožňují je. Chtějí, aby bylo stále dětsky roztomilé. Rodiče posléze ztrácejí svou autoritu.
- Výchova perfekcionistická – rodiče se snaží, aby dítě bylo ve všem nejdokonalejší. Dítě je přetěžováno.
- Výchova protekční – rodiče se snaží, aby dítě dosáhlo těch hodnot, jež pokládají za významné a výhodné. Záleží jim na těchto hodnotách a ne na způsobu, jakým se jich dosáhne.
- Výchova úzkostná a protektivní – rodiče na dítěti lpí ze strachu, aby mu nebylo ublíženo, příliš je ochraňují, brání mu v činnostech, které se jim zdají být

nebezpečné. Reakcí dítěte je buď pasivní podřízení, útlum, nebo aktivní protest, agresivní chování atd.

Zneužívání a týrání dětí

Tato příčina je v současné době závažný celospolečenský problém. Je to projev chování rodičů, či jiných osob, který dítě tělesně či duševně poškozují. Zneužívané nebo týrané děti jsou většinou malátné, tiché, apatické a bez zájmu o jakoukoliv aktivitu. Důsledkem týrání a zneužívání jsou výchova a vývoj dítěte značně ohroženy. Společnost není vždy ochotna spolupracovat na odhalení týrání nebo zneužívání. To celou problematiku komplikuje a tyto děti se do domova dostávají pozdě a již značně narušené.

Trestná činnost

Většinou se jedná o opakovanou trestnou činnost jednoho nebo obou rodičů. Rodič je poté umístěn do nápravného zařízení a často dochází k rozpadu rodiny a citovému strádání dítěte. Trestná činnost rodičů nemá jistě pozitivní vliv na rozvoj osobnosti jejich dětí. Hlavně je ohrožen jejich morální vývoj. Rodiče se stávají jejich negativním vzorem a děti se cíleně připravují na delikventní dráhu. V některých případech se děti stávají spolupachatelem, např. krádeže.

Alkoholismus a jiné návykové látky

Konzumace alkoholu je u nás ve společnosti častý a tolerovaný jev, a přestože je alkohol označován jako nebezpečná droga, je lehce dostupný. Pravidelné a dlouhodobé pití alkoholu způsobuje choroby jater, poškození jater, ale i poškození paměti a myšlení. Je zřejmé, že rodina, kde se objevuje alkoholismus u jednoho nebo obou rodičů, nemůže dobře fungovat. Závislý rodič zaměřuje svoji pozornost na shánění a konzumaci alkoholu a o dítě ztrácí zájem. Stává se špatným vzorem svému dítěti. Pokud se problém s alkoholem nevyřeší, dochází k týrání nebo hrubému zanedbávání dítěte.

Nízká sociální úroveň rodiny

Příčiny nižší sociální úrovně mohou být: rozpad rodiny a její nefunkčnost, ekonomické problémy atd. Sociálně nevhodný byt nebo nepořádek v něm by však neměly být automatickým důvodem k odejmutí dítěte z rodiny, je vždy nutné zvážit výchovatské předpoklady a schopnosti rodičů i další související okolnosti.

Prostituce

Motivy vedoucí k prostituci jsou různé, jen výjimečně vyplývají ze silné sexuální apetence. Klasicky se uvádí vliv špatných sociálních podmínek, především chudoba a morální rozvrat rodiny (Vocilka, 1999).

Osiřeni

Další příčinou pro umístění dítěte do dětského domova je osiřeni. V České republice žije, podobně jako v jiných evropských zemích, 1% dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Pouze 2% z této skupiny jsou úplní sirotci, kdežto 98% jich tedy svou vlastní rodinu má, ale ta se o ně z nejrůznějších důvodů nemůže, nechce nebo neumí starat.

4.2.3 Osobnost vychovatele

Úloha vychovatele je podmíněna posláním dětských domovů, které poskytují pevné zázemí dětem, jejichž rodina neplní trvale nebo přechodně svou funkci. Vychovatel většinou pracuje s heterogenní skupinou dětí, což vyžaduje znalost biologických, psychických a sociálních zvláštností jednotlivých věkových kategorií. Zejména výchovně vzdělávací působení na dospívajícího jedince se neobejde bez životních zkušeností a osobní zralosti.

Pracovní činnost vychovatele v dětském domově se nedá měřit jen podle odpracovaných hodin, počtem akcí nejrůznějšího charakteru ani způsobem vedení administrativy, ale v první řadě podílem citové stránky jeho osobnosti na výchově dětí.

S tím souvisí i optimistický a tvořivý přístup k plnění výchovných úkolů, dovednost správně motivovat činnost dětí a překonávat obtíže ve výchově.

Má-li se vychovatel stát skutečným zástupcem rodičů, je zapotřebí, aby měl k dětem osobní vztah, chápal jejich psychiku a problémy i chování v nejrůznějších životních situacích.

5. VÝZKUMNÉ ÚKOLY

5.1 Hlavní cíl

Hlavním cílem mé práce je zjistit, jakou roli hraje kvalita trávení volného času dětí z DD a jaký má význam při jejich socializaci a odchod do samostatného života.

5.2 Další cíle

- jaká je motivace k trávení volného času u dětí v DD,
- zda má vliv na socializaci dítěte odcházejícího z DD doba strávená v DD
- jak dalece má vliv na socializaci věk příchozího dítěte do DD
- jaký způsob trávení volného času dětí v DD je dokáže nejvíce pozitivně ovlivnit při jejich socializaci

5.3 Předpoklady

- 1) čím delší pobyt v zařízení, tím delší doba působení ve volném čase na děti a tím úspěšnější bude socializace dítěte
- 2) špatné rodinné prostředí dítěte před příchodem do DD je příčinou neúspěšné socializace bez ohledu na to, jak na dítě zařízení DD působí
- 3) zdravotní a psychický stav je příčinou nesprávné socializace
- 4) dodržování řádu zařízení a vypěstování si základních návyků chování je hlavním předpokladem správné socializace
- 5) dítě s všestrannými zájmy a aktivním trávením volného času má větší předpoklad úspěšně ovlivnit svoji socializaci

6. METODY A TECHNIKY

6.1 Kvalitativní metodologie

„Kvalitativní výzkum zahrnuje popis a interpretaci sociálních nebo individuálních lidských problémů a jeho podstatou je vytvoření komplexního, holistického obrazu o zkoumaném problému. Důraz klade na způsob, jakým lidé interpretují jevy sociálního světa a svoji zkušenost. Vychází z empirických dat, mající podobu textů (měkká data)“ (Hendl, J., 1997, s. 12).

V kvalitativním výzkumu se předpokládá aktivní zapojení badatele v průběhu celého výzkumu a hlubšího proniknutí do zkoumané problematiky, pochopení souvislostí, vcítění se. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu je porozumět člověku, chápat jeho vlastní hlediska. Podle kvalitativního výzkumu je nazíráno na každého člověka jako na jedince jedinečného. Cílem kvalitativního výzkumu není zevšeobecnění údajů, ale hluboké proniknutí do daného tématu a objevení zcela nových souvislostí. Kvalitativní výzkum je tzv. konstrukční, tzn. že neověřuje teorie, ale odhaluje nové skutečnosti a z nich pak buduje nové teorie.

6.2 Metody vědeckého výzkumu

Zvolil jsem si metodu empirickou a techniku pozorování. Je to výzkumná metoda, při níž se sleduje a zaznamenává nebo popisuje činnost lidí, předmětů, se kterými manipulují, prostředí aj. Je to nejstarší výzkumná metoda používaná v přírodních i sociálních vědách. Je vždy subjektivní.

V bakalářské práci bylo při zpracování výzkumného šetření použito těchto metod získávání dat: analýza dokumentů, pozorování.

6.3 Analýza dokumentů

Z dokumentů byla analyzovány osobní spisy dětí. Analýzu dokumentů považuje Disman za jedinečný nástroj analýzy pochopení společenských změn a za jednu z nejproduktivnějších mezi ostatními technikami sběru informací. (Disman, 1993)

V dětském domově jsou vedeny dva typy osobních spisů. Oba dva jsou uloženy v kanceláři sociální pracovnice, první je opatřen pořadovým číslem a obsahuje: rozhodnutí o umístění dítěte do dětského domova diagnostickým ústavem; rozsudky a usnesení soudu; poskytované informace o dítěti soudu, OSPOD, rodičům; zprávy z vyšetření. Spis není členěn podle adresátů korespondence, ale je zakládán chronologicky. Odděleně jsou uloženy doklady o vzdělání, rodné listy a záznamy o korespondenci s rodinou.

Druhý osobní spis obsahuje stručné pololetní hodnocení prospěchu a chování. V některých spisech jsou zaznamenány pololetní a závěrečné výsledky školní práce a přílohou jsou informace z vyšetření. Obsahem spisu je i adaptační plán a individuální plán výchovně vzdělávací činnosti. Obsahy osobních spisů jsem zpracoval kazuistickou metodou. K tomu uvádím názor Hendla: „Analýza orientovaná na případ uvažuje případ jako celistvou entitu a hledá konfigurace, asociace, příčiny a následky uvnitř případu, případně provádí komparaci mezi několika málo případy“. (Hendl, 2005, 226)

6.4 Pozorování

Vzhledem k tomu, že v dětském domově pracuji, bylo možno využít pozorování zúčastněného i skrytého pozorování vyplývajícího z charakteru práce pedagoga, které umožňuje poznat děti ve všech aktivitách a časovém průběhu. „Zúčastněné pozorování je styl výzkumu, ve kterém výzkumník participuje na každodenním životě lidí, které studuje“. (Disman, 1993, s.305) Pozorování je součástí pedagogické práce, proto jsem si vždy musel uvědomit, že sleduji především reakce dětí, které jsou vyvolány některou potřebou. Jelikož jsem byl jako pozorovatel nedílnou součástí každodenního života dětí a všeho dění s ním související, považuji chování dětí za přirozené, což může být považováno i za jistý stupeň validity.

7. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ

7.1 Historie a současnost Dětského domova v Budišově nad Bud.

Budišov nad Budišovkou je malé, velmi malebné městečko uprostřed krásné přírody poblíž Kružberské přehrady v okrese Opava přibližně se 3000 obyvateli. Po válce, asi roku 1947, byl ve dvouposchod'ové vile na Dukelské ulici vybudován dětský domov pro opuštěné děti a sirotky. Do roku 1967 byla kapacita tohoto zařízení 25 dětí školního věku. Později byla kapacita dětí upravena na 18 a před rokem 2000 jen na 15 dětí. V roce 2002 byla ukončena rekonstrukce bývalé mateřské školky na dětský domov. Provoz domova se tedy rozdělil na dvě budovy. Rekonstruovaná budova byla slavnostně otevřena a zprovozněna koncem měsíce srpna. Celková kapacita celého domova, počítáme samozřejmě i s odloučenou budovou, ve které se nám rozsáhlá rekonstrukce také podařila do konce roku 2003, vzrostla na 30 dětí. Rekonstrukcí se tak vytvořily prostory pro tři samostatné rodinné skupinky. Zároveň se nám rozšířily i řady zaměstnanců. Podařilo se nám dosáhnout toho, aby v každé skupince byly nejenom tety, ale i strejda, což má jistě pozitivní vliv na samotnou výchovu dětí. Přínos vidíme hlavně v rozdílném myšlení obou pohlaví a tedy možnost rozšířit obzor samotného vnímání dětí. Děti na svých skupinkách bydlí po dvou na svých, převážně dle svého vkusu zařízených pokojích. Děti mají k dispozici dobře vybavenou společenskou místnost, kde mohou trávit společné chvíle. Velmi moderně vybavenou (může se jevit jako nevýhoda pro budoucí život) kuchyň s jídelnou, kde si o víkendech a v neposlední době i přes týden, sami s pomocí svých vychovatelů připravují snídaně, večeře a dvakrát do měsíce i oběd. Mají rozdělené sociální zařízení a koupelnu s pračkou, ve které se učí prát. Jako domov vlastníme dvě služební vozidla, což nám umožňuje s dětmi podnikat různé výlety, s velkou pravidelností se účastníme různých kulturních akcí, ať už v místě domova nebo jeho okolí. Účastníme se rovněž sportovních soutěží pořádaných mezi domovy. Díky sponzorům máme pravidelně možnost trávit Vánoce v Krkonoších a jarní prázdniny v Jeseníkách. V létě jezdíme na rekreace mimo domov. V současnosti se nám podařilo v domově vybudovat víceúčelové hřiště s umělým povrchem. Každoročně pořádáme pro domovy závody ve sjezdovém lyžování „RYCHLÝ TUČŇÁK“ a turnaj v malé kopané „BUDIŠEK CUP“.

7.2 Kazuistiky

KAZUISTIKA č. 1

Jméno: Patrik

Věk: 19 let

Příchod do DD: 2006, z DDÚ na základě soudního rozhodnutí ve věku 15 let, v DD společně se svými 3 sourozenci.

Délka pobytu v DD: 3 roky a 3 měsíce

Důvod umístění: Péče matky o nezletilého a další sourozence byla dlouhodobě na velmi špatné úrovni, matka nebyla schopna svým dětem zajistit přijatelné bydlení, péči o nezletilé zanedbávala, nechodili řádně do školy, za to byla matka také odsouzena.

Sociální prostředí před vstupem do DD: Od jednoho roku (po rozvodu rodičů) svěřen do péče matky. Matka nevytvořila svým dětem vhodné podmínky, žili ve sklepním bytě bez přívodu vody, bez WC. Matka se dětem nevěnovala, žila v konfliktním vztahu s agresivním alkoholikem, děti neměly zajištěnu dostatečnou péči a výchovu. Péči o nezl. se snažila zajišťovat babička, vzhledem ke svým vážným zdravotním potížím nebyla schopna péči zajistit.

Adaptace v DD: Velmi obtížná, necítil se dobře ve větší skupině, byl plachý, vyhledával samotu, odmítal se účastnit programu, konfliktní vztahy se sourozenci.

Odborná vyšetření během pobytu v DD:

2006 – cílené pedopsychiatrické vyšetření – orientován, lucidní, v kontaktu poměrně ochotný, nálada indiferentní, celkově emotivita oploštělá se sníženou schopností empatie, nedomyšlí následky svého jednání, osobnost se značně disharmonickým vývojem, snížený intelekt, poruchy chování nesocializovaného charakteru.

2008 – PPP – Globální intelektová úroveň je aktuálně v pásmu lehké mentální retardace. Rozdíl mezi verbální a perforační složkou, ve prospěch složky perforační. Vzhledem k nadání chlapce a vzhledem k psychické zátěži je vhodné zařazení do režimu speciálního vzdělávání. Nižší požadavky a individuální přístup umožní chlapci dokončit přípravu na povolání.

Charakteristika pobytu v DD:

2006 – Od počátku klient trpí zvýšenou psychickou tenzí, je uzavřený, introvertní, kolektivu dětí se straní, při jednání s dospělými je nejistý. Psychický stav se zlepšil po

umístění ve speciální třídě místní ZŠ, začal se zapojovat do kolektivních her, většinou jako pozorovatel. Rád jezdil domů na návštěvy k matce a babičce. Ke konci roku se při konfliktech projeví znaky sebepoškození; dle vyšetření psychologa toto chování souvisí s potřebou získat větší pozornost okolí. Matka děti pravidelně navštěvuje v zařízení, občas si je bere na prodloužený víkend domů, telefonuje jim.

2007 – Velmi rozkolísané období, projevují se negativistické postoje k akcím DD, časté konflikty s dětmi na skupince. Je možné pozorovat citové strádání a touhu být u matky, kdy mu chybí volnost a bloudění po městě (domů jezdí v tomto období nepravidelně z důvodu nevyhovujících hygienických podmínek). Vše se změnilo nástupem a ubytováním na učilišti v místě bydliště matky, ve škole bez větších problémů, i nadále však vyčleňování se z kolektivu, výmluvy a lži, absence ve škole omlouvaná matkou.

2008 – Od začátku roku zlepšený prospěch i celková komunikace v DD, dokáže se i více uvolnit, víkendové pobyty volí radši v domově než u matky, problémy v chování nejsou, rád se účastní soutěží za DD, občasné konflikty se spolubydlícím na internátě a se spolužáky, často názorová nestálost, variabilita. Ve volném čase poslouchá hudbu, hraje na PC, jezdí na kole, dokáže se zapojit i do kolektivních her.

2009 – Zpočátku pokračoval v nastaveném trendu, častější návštěvy u matky, matka zlepšila své bydlení, opětovná absence ve škole a časté výmluvy, zhoršení prospěchu, s kamarády fyzické napadení, fandovství, záškoláctví, v domově klidný bez kázeňských přestupků, snaha o nápravu, plané sliby, odchod z DD .

Odchod z DD: Na vlastní žádost po dovršení 18 let. Školu nedokončil, v současnosti bydlí u matky, bez zaměstnání, není ani snaha si práci shánět.

KAZUISTIKA č. 2

Jméno: Andrea

Věk: 22 let

Příchod do DD: 2003, z rodiny, na vlastní žádost ve věku 14 a půl roku, .

Délka pobytu v DD: 4 roky a 2 měsíce

Důvod umístění: Špatná péče, nadměrné fyzické trestání ze strany druhá matky, alkoholismus v rodině.

Sociální prostředí před vstupem do DD: Otec zemřel ve dvou letech, nezl. bydlela s matkou a jejím druhem v bytě 0+1, nedostatek soukromí, matka i druh nadměrně požívají alkohol – špatné výchovné podmínky, nevhodná volba partnera matky,

tyranizuje dítě, matka není schopna ukončit vztah, ačkoliv i ona sama je svým druhem fyzicky napadána.

Adaptace v DD: Obtížně se podřizuje pravidlům, od počátku pozorovány výkyvy nálad, často plačtivá, zamlklá, labilní, objevují se úvahy o sebevraždě.

Odborná vyšetření během pobytu v DD:

2003 – psychologické vyšetření – ztížená adaptace na podmínky ústavní péče u pubertálního děvčete, průměrný intelekt, citová deprivace, subdepresivní ladění, afektivní labilita, možnost zkratové reaktivity v zátěžových situacích. Nasazena medikace.

2003 – pedopsychiatrické vyšetření – orientovaná, lucidní, v dobrém kontaktu, spolupráce ochotná, nálada subdepresivní, ale dobře odklonitelná, lehká afektivní labilita i během vyšetření, v nonverbálních projevech patrna zvýšená tense, emotivita celkově oploštělá, deprivativního typu, pocity vykořeněnosti, nejistoty, bez konkrétních plánů do budoucna, aktuálně bez suicidálních tendencí, intelekt norma.

Charakteristika pobytu v DD:

2003 – Zpočátku se projevovala jako tichá dívka s výkyvy nálad, své projevy skrývala za ostatní, kouřila, do školy se ovšem připravovala svědomitě. Projevy nevhodného chování mezi spolužáky, útěk z DD, po následném návratu zhoršení přípravy do školy i samotné chování, kázeňské přestupky - alkohol, volný čas tráví nejčastěji mimo domov s kamarády, kontakt s matkou telefonický, tři kratší prázdninové pobyty u matky.

2004 – Na začátku roku jeden a půl měsíční hospitalizace v PL, částečné zklidnění, ukončení povinné školní docházky, nástup do učebního oboru, kde se jí líbí, školu zvládá bez problémů s dobrými výsledky, domů po hospitalizaci jezdí co 14 dní, ke konci roku rozeprě s matkou (důvodem je alkohol). Odmítá ji navštěvovat, volný čas tráví nejvíce s kamarády, aktivit DD se účastní.

2005 – Školní prospěch během roku se střídavými úspěchy a neúspěchy, dobrý na konci ročníku, chování až na menší výkyvy bez problémů, opětovné návštěvy u matky jednou za 3 týdny, nově také návštěvy u strýce – důvodem je možnost scházet se během nich s přítelem.

2006 – Ve škole snaživá, chování bez problémů, rozchod s přítelem, někdy vzdorovitá, ale soudná, navazuje brzy nový vztah, občas bývá podrážděná a neochotně vykonává svěřenou práci, o návštěvy u strýce již neprojevuje zájem a odmítá také kontakt s matkou, většinu volného času tráví s momentálním přítelem a dalšími vrstevníky, kteří na ni mají (a vždy měli) silný vliv. Po rozpadu i tohoto partnerského vztahu zvažuje

odchod z domova (dosahuje plnoletosti, pobyt v DD dále na dohodu), vše si nakonec rozmyslela. Zlepšení emočních nálad, ke konci roku ztráta kontaktu s matkou - ztráta bydlení, vše uvedeno do pořádku.

2007 – Od počátku roku obnovuje kontakt s matkou a návštěvy teď probíhají téměř každý týden, pozorovány velké výkyvy nálad, začala se scházet se skupinou vrstevníků, která na ni měla velmi negativní vliv, zhoršení prospěchu a neomluvená absence ve škole, kázeňské přestupky, vše vyústilo v odchod z DD.

Odchod z DD: Na vlastní žádost v 18 a půl letech, těsně před vyučením, odchází bydlet do podnájmu v místě DD. Finanční prostředky ze sirotčího důchodu lehkovážně utrácí. Školu přesto z vlastní vůle a samostatně během půl roku dokončila, je vyučená, nastoupila do pracovního procesu. V současnosti bydlí u svého přítele, pracuje jen příležitostně, stýká se se sociálně slabší komunitou, alkohol, návykové látky, dluží peníze.

KAZUISTIKA č. 3

Jméno: David

Věk: 23 let

Příchod do DD: 1994, z pěstounské péče (sestra od otce), prostřednictvím DDÚ ve věku 7 let.

Délka pobytu v DD: 10 let 2 měsíce

Důvod umístění: Pěstouni jej výchovně nezvládali, v žádném případě se již nemínili o dítě starat, týden se o to pokoušel vlastní otec, vrátil ho ovšem zpět na základě argumentu, že jeho družka k němu nemá žádný vztah.

Sociální prostředí před vstupem do DD: Vlastní rodiče nekvalitní, o chlapce nemají zájem. Od 2 – 7 let v pěstounské péči. Pěstouni o nezl. pečovali řádně, měli v místě bydliště dobrou pověst, k jejich soužití nebyly zjištěny žádné připomínky, nedovedli se smířit s jeho výchovnými problémy, které se u chlapce projevovaly, odmítali spolupracovat s odborníky ohledně odstranění poruch chování.

Adaptace v DD: Zpočátku impulzivní, na kolektiv si ale brzy zvykl, z jeho chování bylo vidět, že má velmi uvolněné návyky, je zvyklý dělat si vše podle svého, občas umíněný a urážlivý, na domluvu reaguje kladně.

Odborná vyšetření během pobytu v DD:

1994 – psychiatrické vyšetření – porucha pozornosti a aktivity, porucha chování v rodině pěstounů jako reakce na nezáměr z jejich strany, chlapec není emočně saturován.

2000 – diagnostika v DDÚ – jedná se o chlapce, který začíná procházet složitým vývojovým obdobím, s adekvátními průvodními projevy. Svou do jisté míry negativní roli sehrála i neúspěšná pěstounská péče. Chlapec zjevně citově strádal nezáměrem otce i nedostatkem citlivého přístupu ze strany pěstounů. Doporučen citlivý, empatický přístup, pravidelnou a důslednou kontrolu veškeré činnosti a s ohledem na jeho intelektový potenciál, zaměřit využití volného času (kromě sportu) tak, aby byl patřičně uplatněn.

2002 – psychologické vyšetření – citově deprivovaná pubertální osobnost, bohatá fantazijní produkce, impulzivita, snaha předvádět se a být středem pozornosti. Intelektové schopnosti průměrné, ochotná spolupráce, nejsou ale známky disociálního vývoje, nejsou poruchy chování.

2004 – psychologické vyšetření v DDÚ - osobnost s rysy introverta, emočně deprivovaného se složitým hledáním identity. U chlapce je problémem citová fixace a ulpívání na idealizovaném objektu. Stává se lhostejným ke své budoucnosti. Ztrácí objektivní náhled i sebehodnocení. Nekonfliktní typ, vyrovnané nálady. Nárazově aktivní, sociálně citlivý. Autoritu respektuje spíše účelově. S okolím je schopen kooperovat. Postavení ve skupině řadové, neprosazuje se. V projekci dominují stopy traumat a ztrát. Cítí se být nedoceněn, opomíjen, osamocen.

Charakteristika pobytu v DD:

1994 – Ve škole i v domově bez větších výchovných problémů, je ctižádostivý, rád se připravuje do školy, rád kreslí a zpívá, jen někdy bývá umíněný a urážlivý.

1995 – Živý až divoký, umí být i milý a přítulný, hravý, potřebuje stále pohyb, nepořádný, zapomnětlivý, reaguje nevrle, po pobytu doma změna k horšímu.

1996 – Ve škole nepozorný, roztěkaný, zapomnětlivý, stále musí být pod dohledem, občasné rvačky, dokáže být milý a příjemný, lpí na pěstounech - prázdninový pobyt, ovšem ze strany pěstounů spíše chladné a neutrální vztahy.

1997 – Pohybuje se v zajetých kolejkách, škola a chování beze změn. Po celoprázdninovém pobytu u otce při návratu velmi divoký, nesoustředěný, zhoršené projevy chování.

1998 – Nezáměr otce, projevy frajerského chování, je kamarádský, veselý, ale nepořádný se slabším prospěchem ve škole, nepozorný, musí zlepšit přípravu.

1999 – Prospěchově slabší, nepozorný, ale přesto dost sebevědomý, čiperný, sportovně velmi nadaný, nekonfliktní, oblíben u kamarádů, bez kontaktů s rodinou či pěstouny, chování bezproblémové.

2000 – Zhoršení prospěchu i chování, projevy vzdoru, zhoršení chování i v domově, je veliký suverén, neuklízí. Kontakt s rodinou, byl na návštěvě u tety, moc se mu tam líbilo, rád by pobyt opakoval, teta ovšem nejeví zájem, opětovné zhoršení chování, umístěn na diagnostiku do DDÚ.

2001 – Ve škole bez větších kázeňských přestupků, je nepořádný, rád se pěkně obléká, projevy náladovosti, všechno je dle jeho slov „blbě a nuda“, zhoršení chování až ke konci roku.

2002 – Ukončení povinné školní docházky a nástup na učiliště, chová se nadřazeně k ostatním, kouří, má spoustu kamarádu i mimo domov, se kterými tráví většinu svého volného času, je dominantní, touží být středem pozornosti, se školou nemá prospěchové problémy, na internátě kontakt s otcem, je jím ovlivněn, otec si ho kupuje dárky.

2003 – Opakované zkušenosti s THC a omamnými látkami, problémy ve škole – prospěch, absence, sám uvádí, že jednou skončí v gangu, učební obor ho nebaví, změna uč. oboru, dojíždění do domova místo internátu. Pod vlivem DD návrat ke sportovním aktivitám, zájem o hudbu a tanec, vyšetření na THC negativní, ve škole a v domově bez problémů. Kontakt s otcem přerušen.

2004 – Od začátku roku po adaptaci na nové škole a vytvoření si okruhu „svých“ přátel opětovné problémy s THC, dokonce vyšetřován policií, neomluvená absence, prospěch podprůměrný, opětovný kontakt s otcem, ukončení školního roku nakonec bez propadnutí. Nový školní rok problémy s chováním, dluhy, podezření na prodej drog, časté lhaní, své osobní problémy s dívkou v partnerském vztahu řeší útekem k otci, umístění do DDÚ.

Odchod z DD: 14 dnů po návratu z DDÚ útek z domova, údajně k otci. Samostatný návrat do DDÚ ve velmi špatném psychickém a fyzickém stavu, umístěn do výchovného ústavu, opětovný útek. Školu nedokončil, kriminalita, návykové látky.

V současnosti o dotyčném žádné zprávy.

KAZUISTIKA č. 4

Jméno: Pavel

Věk: 20 let

Příchod do DD: 2005, od sestry přes DDÚ ve věku 15 let.

Délka pobytu v DD: 3 roky a 11 měsíce

Důvod umístění: Po smrti rodičů svěřen do péče starší sestry. Sestra čekala další dítě, v domácnosti byl nepořádek, jednalo se o sociálně slabou rodinu, nebyly optimálně zabezpečeny ani potřeby vlastních dětí, manžel sestry byl alkoholik.

Sociální prostředí před vstupem do DD: Pocházel z rodiny s nízkou sociokulturní úrovní a málo podnětného prostředí, matka mentálně retardovaná, otec simplexní. Rodiče společně vychovávali čtyři děti. Po smrti matky a jednoho z bratrů krátce ve výchově otce, po jeho smrti svěřen do péče starší sestry.

Adaptace v DD: Adaptoval se velmi rychle a bez problémů. Zpočátku byl hodný, úslušný, spokojený, nadšený, překvapený (volnost, materiální vybavení, jídlo, někdo o něj projevuje zájem a starost), spolupracoval, respektoval dané pravidla, vše si chválil.

Odborná vyšetření během pobytu v DD:

2006 – cílené pedopsychiatrické vyšetření – orientován, lucidní, v kontaktu poměrně ochotný, nálada indiferentní, celkově emotivita oploštělá se sníženou schopností empatie, nedomyšlí následky svého jednání, osobnost se značně disharmonickým vývojem, snížený intelekt, poruchy chování nesocializovaného charakteru.

2008 – PPP – Globální intelektová úroveň je aktuálně v pásmu lehké mentální retardace. Rozdíl mezi verbální a perforační složkou, ve prospěch složky perforační. Vzhledem k nadání chlapce a vzhledem k psychické zátěži je vhodné zařazení do režimu speciálního vzdělávání. Nižší požadavky a individuální přístup umožní chlapci dokončit přípravu na povolání.

Charakteristika pobytu v DD:

2005 – Nastoupil do posledního ročníku speciální třídy, prospěchově je slabší, bez kázeňských přestupků, snaží se být přátelský. Zlom v chování po příchodu nových dětí, přestal být středem pozornosti a zvýšeného zájmu, začal se povyšovat, tendence dominovat a opanovat nově příchozí, často podrážděné reakce, lítostivost, urážlivost

2006 – Prospěchově dle svých možností výborný, v chování stupňující se zhoršení, častější drobné konflikty s vychovatelem, hádky s ostatními dětmi, stává se konfliktním. Po přechodu na učiliště a internátní ubytování se k nevhodnému chování přidávají další negativní projevy chování jako lhaní, záškoláctví, neochota spolupracovat, výmluvy a lenost, ve svém projevu je hodně neobjektivní, zlostné a agresivní reakce, vyhrožuje útekem a zabitím. Volný čas nejčastěji tráví u PC a TV, u kolektivních činností opět

velmi konfliktní, konflikty často bezdůvodně vyhledává. Víkendové pobyty u své sestry v přibližně měsíčních intervalech.

2007 – Vyhrocení problémového chování, vyloučení se na neschopnost ostatních, zrušeno internátní ubytování, krádež, pokus o útěk, rediagnostika v DDÚ – po návratu částečné zklidnění, přesto konfliktní situace s ostatními přetrvávají, řešeno s psychologem nasazením medikace, do konce roku ve škole a na praxi bez připomínek. U sestry pouze jediný - prázdninový - pobyt, opožděný návrat, lži, výmluvy.

2008 – Od nového roku opět ubytování na internátě s podmínkou, zlepšení chování, prospěch průměrný, líný, vyhýbá se práci, přetrvávají hysterické konflikty s ostatními, v nichž je iniciátorem, zájem a částečná seberealizace (dle vlastních výkonnostních možností) o sportovní kroužek, ale i zde se objevuje účelové omlouvání a úhybné manévry. Dovězení plnoletosti – změna v chování, potíže s respektováním autorit, v DD na dohodu, s pravidly seznámen. Návštěvy u sestry nepravidelné s frekvencí zhruba 5x ročně.

2009 – Ve škole bez problémů, vyhýbá se praxi, výmluvy, s upřímným přesvědčením např. nechápe, jak by mohl vydržet pracovat celý den. V DD problémy s ostatními dětmi, demagogická argumentace, afektivní výbuchy, vyhýbání se povinností, lenost. Ukončení vzdělávání a následně odchod z DD.

Odchod z DD: Po ukončení vzdělání odchod do sociálního zařízení Dům na půli cesty, zdrojem příjmu je poloviční invalidní důchod a sirotčí důchod, soudem ustanoven opatrovník a pravidelný přísun financí, nadále velmi konfliktní, práci nehledá, v současnosti výpověď z domu na půli cesty, žije na ubytovně.

KAZUISTIKA č. 5

Jméno: Jana

Věk : 24 let

Příchod do DD: 1994, odebrána z rodiny na základě soudního rozhodnutí, ve věku 8 let

Délka pobytu v DD: 14 let

Důvod umístění: Rozvod rodičů, s vlastním otcem nebyla ve styku. Matka se později opět vdala, vznik nevhodného rodinného prostředí. Týrána nevlastním otcem, zanedbávání lékařské péče. Problémy se školní docházkou i prospěchovými výsledky.

Sociální prostředí před vstupem do DD: Přichází z nevhodného rodinného prostředí, kde byla ve velké míře ohrožena její výchova. Nepřiměřené fyzické trestání, nutný pobyt v nemocnici, odtud po ukončení léčby okamžitý převoz do DD.

Adaptace v DD: Zprvu se snaží, aby jí vychovatelé věnovali neustálou pozornost. Jestliže se po ní něco vyžaduje, je na začátku vzdorovitá a požadovanou věc odmítá, po chvíli však vše splní. V učení je snaživá. K práci se staví kladně. Vztah k ostatním dětem je dosti špatný, až agresivní, děti se jí smějí za špatnou výslovnost.

Odborná vyšetření během pobytu v DD :

1995 – psychologické vyšetření – kontakt navazuje problematicky, odpovídá po latencích, většinou jednoslovně, výslovnost silně dyslalická, s malou slovní zásobou. Náznaky negativismu. Intelektové schopnosti na nízké úrovni, v pásmu nižšího stupně mentální retardace. Osobnost s disharmonickým vývojem, citovou deprivací, poruchami sociálního kontaktu. S projevy úzkosti, agresivity, ztížené sociální přizpůsobivosti.

Charakteristika pobytu v DD:

1994 – Její chování vychází hlavně ze zkušeností v rodinném prostředí, které bylo nevhodné vzhledem k vývoji dítěte. Nemohla se zde naučit pocitu jistoty a bezpečí, což vysvětluje také její agresivní chování k okolí. Popírá, že byla nepřiměřeně trestána, důkazem jsou však její stále viditelné a mnohočetné pohmožděniny. Od příchodu do DD o ni rodiče přestávají jevit zájem. Biologický otec po celou dobu pobytu platí výživné.

1995 – Rodiče stále bez zájmu. Opakovaně píše dopisy matce, odezvy se však nedočkává. Znamky sociálního i výchovného zanedbání. Má problémy zařadit se do kolektivu, děti se jí smějí za její velmi špatnou výslovnost. Navštěvuje pravidelně logopedickou poradnu. Ona sama se k ostatním dětem chová až agresivně, neumí si vytvořit kladný citový vztah.

1996 – V tomto roce přichází žádost od matky, aby byla navrácena zpět do rodiny. Biologický otec však se zrušením ústavní výchovy nesouhlasí, domnívá se, že se má lépe v DD. Za celou dobu však matka projevila zájem pouze jedním pohledem k narozeninám. Již viditelný pokrok ve výslovnosti i školních výsledcích. V této době začíná mít radost z pochvaly, ráda pomáhá dospělým.

1997 – Stále navštěvuje Zvláštní školu (současnou Základní školu speciální), v přípravě do školy je velmi svědomitá. Občasný vzdor, převažuje však kladné chování. Je začleněna do kolektivu DD, s dětmi již vychází mnohem lépe.

1998 – Ve škole má na vysvědčení samé výborné. Je snaživá, ráda pomáhá vychovatelům, někdy však až moc iniciativní. Výchovně na ni velmi působí kladná motivace, zejména pochvala. Biologický otec po celou dobu platí výživné, v kontaktu však nejsou. Matka neplatí, nepíše, je naprosto bez kontaktu. Korespondenční kontakt pouze s nevlastním otcem, který je ve výkonu trestu.

1999 – Učí se stále velmi dobře, ve třídě je vyhodnocena za nejlepší a nejsnaživější žákyni. Velmi ráda pomáhá při domácích pracích.

2000 – Několikrát telefonický kontakt ze strany matky, vyvolává disharmonické nálady, Jana neví, zda si má od tohoto kontaktu matky něco slibovat. Začíná jezdit na prázdniny k bývalé sousedce, kde se jí moc líbí.

2001 – V DD je oblíbená, a to u dětí i vychovatelů. Rodiče opět naprosto bez zájmu. Řeší otázku budoucího povolání. Je cílevědomá, má výborné školní výsledky, samozřejmě s ohledem na její intelektové schopnosti.

2002 – Přejít na odborné učiliště, obor kuchař. Učiteli je označována jako snaživá a bezproblémová. Na prázdniny stále jezdí s nadšením k tetě (bývalé sousedce).

2003 – Nemá problémy v DD, ani ve škole. Její chování i vztahy k lidem jsou viditelně vyrovnanější. Respektuje daná pravidla. Koncem tohoto roku si začíná dopisovat s biologickým otcem. Matka, ani nikdo jiný z rodiny zájem o ni nejeví. Stále jezdí k bývalé sousedce na prázdniny, začala jí říkat „babičko“.

2004 – V tomto roce dosahuje věku 18 let, o odchod do samostatného života nemá zájem. Má v plánu dokončit školu, nejlépe vystudovat ještě další obor. Obdržela pochvalu ředitele školy za svědomitou školní přípravu, také snaživost na praxi. Udržuje kontakt s vlastním otcem.

2005 – Nemá žádné výchovné problémy. V tomto roce ukončila tříleté studium s vyznamenáním. Chce začít studovat další tříleté studium, tentokrát obor kuchař-číšník, na které si původně (dříve) netroufala. U přijímacích zkoušek je také znalost angličtiny, kterou se poctivě, s vytrvalostí a pevnou vůlí doučuje. Přijímací zkoušky zvládla. V DD je chválena, v této době také hlavně za její kladný vztah k menším dětem, o které se ráda stará a hraje si s nimi.

2006 – Na začátku školního roku má problémy po zdravotní stránce, proto má ve škole dosti zameškaných hodin.

2007 – V druhém pololetí věnovala velké úsilí studiu a dokázala si výrazně zlepšit prospěch. Svůj volný čas po celou dobu pobytu tráví nejčastěji v DD, mimo má jen

několik kamarádů, je zde zjevný problém s navazováním nových vztahů, vytváření důvěry k ostatním.

2008 – Vychovatelé věnují pozornost rozhovorům o její budoucnosti. Jana však v této otázce nemá jasnou představu. V tomto roce opět úspěšně končí již druhé tříleté studium. Odchází do samostatného života, čehož se dosti obává. Je pro ni zařízen přechod do Domu na půli cesty.

Odchod z DD: Odešla do Domu na půli cesty. Po počátečních rozpacích z nového prostředí a životní situace se jí v tomto zařízení líbí, získává si zde sympatie. Práci zpočátku v rámci pracovních terapií v DPC, zanedlouho si však dokázala sama zajistit práci mimo sociální zařízení, následně i bydlení. V současnosti žije v podnájmu, dokáže si našetřit na vybavení bytu. V práci se velmi snaží, po určité době také dostala smlouvu „na neurčito“. Velmi často posílá dopisy, telefonuje a co nejčastěji také navštěvuje DD.

KAZUISTIKA č. 6

Jméno: Kristýna

Věk: 24 let

Příchod do DD: 1997, od otce, ve věku 11 a půl roku

Délka pobytu v DD: 6 let a 8 měsíců

Důvod umístění: Nezájem obou rodičů o výchovu.

Sociální prostředí před vstupem do DD: Matka o dítě nejevila zájem, protože ho měla s příslušníkem menšinového etnika, což nerespektoval její nový partner z většinové společnosti. Odkládala ji kde se dalo, otec ji měl jen na hlídání mladších dětí, nepouštěl ji ani do školy, vyrůstala ve špatném prostředí, charakterizovaném vulgární mluvou, nečistotou, hlukem a jinými problémy.

Adaptace v DD: Adaptovala se lehce, hlučná, otevřená, družná, v kolektivu dětí snášenlivá, nekonfliktní, ráda vyhledávala chlapeckou společnost, k dospělým slušná, zdvořilá, výchovné pracovníky respektuje, ráda si povídá.

Odborná vyšetření během pobytu v DD :

1999 – komplexní psychologické vyšetření v DDÚ – citová deprivace, intelekt lehce podprůměrný, nezpevněné mravní návyky, raději se prosazuje, nerada se naopak podřizuje. Náladová se sklony k rozmrzelosti, netečnosti a ochablosti. Poměrně snadno se rozruší, je nestálá a málo spolehlivá. Kontakt s cizími lidmi navazuje nesnadno a

nerada, je mírně reaktivní na hrozby a nepříjemnosti. Společensky je málo pohotová, spíše neobratná, postrádá i vhléd do jednání druhých. Dokáže být skromná a neokázalá, je až naivně důvěřivá, labilní v názorech i jednání.

Charakteristika pobytu v DD:

1997 – Začíná o sebe více dbát. Je pracovitá, ale musí se často motivovat. Velmi ráda navštěvuje kamarádky a prochází se s nimi po venku. Ve škole je velmi živá, prospěchově hodně slabá.

1998 – Na začátku roku hospitalizace v nemocnici, kde má problémy s adaptací. Školní výsledky během celého roku průměrné až slabé, je nepozorná, vyrušuje. V domově bez větších prohřešků, je velmi zbrklá, učí se hned po příchodu ze školy, aby měla neoblíbené povinnosti rychle za sebou, není příliš aktivní ani pilná. O prázdninách zájem otce jen do okamžiku, kdy zjistil, že jeho případná vlastní péče o dceru nepřinese žádné finanční výhody.

1999 – V domově nadále bez větších problémů, je hodná, nekonfliktní, přizpůsobivá, má spoustu kamarádů. Ve škole střídá lepší období s horším, prospěch je úměrný zájmu a kvalitě domácí přípravy. Bez zájmu ze strany rodičů, otec přijel jen jednou a to proto, že na něj bylo podáno trestní oznámení pro neplacení ošetřovného. Setkání se starší sestrou, vzájemná korespondence.

2000 – Příprava a výsledky ve škole kopírují předešlý rok, o školu nejeví velký zájem, přednější jsou kamarádi. Zhoršení proběhlo i v chování v domově. Je nešetrná ke svým věcem, povinnosti odbývá, snaží se co nejvíce času trávit s kamarády, kouří. Rodiče o ni stále nejeví zájem. Kontakt jen se starší sestrou.

2001 – Stagnující průběh pobytu. Bez kázeňských přestupků, ve škole podprůměrná, bojuje s propadnutím. Volný čas tráví co nejčastěji mimo domov s kamarády. Se starší sestrou si píše, vzájemné návštěvy a krátkodobé pobyty sestry u nás v zařízení.

2002 – Ukončení povinné školní docházky s velkým úsilím, nástup na učiliště, každodenní dojíždění. Prospěchově ze začátku velmi slabá, chování bez problémů. Občasné pozdní příjezdy ze školy, pravidelné večerní vycházky, většinu času tráví u kamarádky. Své povinnosti si v domově plní bez odmlouvání, s předstihem, jen aby už mohla zase jít. Největším trestem je zákaz osobního volna, stále kouří.

2003 – Postupné zlepšení domácí přípravy a zákonitě i prospěchu, baví ji praxe. Účelové jednání, vše má včas hotovo, je pořádná, bezkonfliktní. Do kolektivu v domově se zapojuje jen když musí, veškerý svůj volný čas využívá k pobytu mimo domov. Zájem matky vedl k občasným prázdninovým pobytům, se střídavými pocity. Pobyt

byly ukončeny z důvodu výkonu trestu matky, písemný kontakt, zájem o návštěvu matky.

2004 – Návštěva matky ve vězení s jejím novým druhem. Po propuštění časté víkendové pobyty u matky, zhoršení prospěchu ve škole. Zřejmě nechtěné otěhotnění a příslib matky (o dceru se přece postará) vedlo i přes nesouhlas soc. pracovnice k odchodu z domova .

Odchod z DD: Na vlastní žádost, umožněno dosažením plnoletosti. Odešla nevyučená s tvrzením, že si vzdělání dokončí v místě příštího bydliště. Už tak neučinila. V současnosti žije či spíše přežívá jako samoživitelka, má kde bydlet, vychovává tři vlastní děti.

KAZUISTIKA č. 7

Jméno: Otto

Věk: 23 let

Příchod do DD: 2002, od matky, ve věku 15 let, společně se sestrou.

Délka pobytu v DD: 3 roky a 10 měsíců

Důvod umístění: Matka měla se třemi partnery 4 nezletilé děti, otcové děti na výživu nepřispívali. Rodina byla dlouhodobě sledována, pro nevhodné podmínky v péči o děti byl nad výchovou stanoven dohled. Babička si stěžovala, že matka již není delší dobu doma a sama na péči o všechny děti nestačí.

Sociální prostředí před vstupem do DD: Matka nebyla zaměstnaná, buď pobírala rodičovský příspěvek nebo byla vedena na ÚP. Rodina bydlela v bytě matčiny matky, jednalo se o dvoupokojový byt, kde matka měla s dětmi vyhrazenou jednu místnost, vybavenou v podstatě jen postelemi a skříní. Babička a někdy i matka měly sklony k požívání alkoholu, stávalo se, že matka nebývala na noc doma, po tuto dobu zajišťovala péči o děti babička. Děti dostaly najíst a byly uspokojeny základní biologické potřeby, o výchovném působení se však nedalo mluvit. Matka neměla zájem o výsledky dětí ve škole.

Adaptace v DD: Z počátku působil velmi zakřiknutě, neměl důvěru k personálu, ale postupně se rozkoukal a adaptoval se velmi dobře, velmi rychle si přivykl na kvalitní životní, zejména materiální, podmínky.

Odborná vyšetření během pobytu v DD:

2004 – psychologické vyšetření – citová i emoční nezralost, nejistota, snížené sebevědomí, poruchy sebehodnocení.

Charakteristika pobytu v DD :

2002 – Přes počáteční nedůvěru se adaptoval velmi rychle. V kolektivu se stal oblíbený, do aktivit se zapojoval, měl problémy se školním prospěchem a chováním ve škole, činila mu potíže pravidelná domácí příprava. Sportovně založený, univerzální, nadaný, rád lyžuje a jezdí na snowboardu.

2003 – Hodně náladový, ve škole vzdorovitý, protivný, bez spolupráce. Zlepšení po příchodu mladšího bratra do DD a rozhodnutí o přijetí na učiliště. 2x vystupoval jako svědek u soudu – nevyřešené kauzy z období pobytu v biologické rodině. Ukončení školní docházky, začal kouřit. Po přechodu na učiliště opětovné zhoršení chování, internátní ubytování, větší volnost. Účelové zneužívání kamarádů ve svůj prospěch, svůj volný čas nejčastěji tráví u počítače, televize nebo s kamarády. Během roku 3x návštěva matky v DD. Otec se vůbec nezajímá, bez kontaktu.

2004 – Se školou těžce bojuje, prospěchově podprůměrný, bez zájmu, občasné neomluvené absence. Značně ovlivněn vrstevníky, zejména pod vlivem konkrétního velmi dominantního chlapce v DD. V chování hodně náladový, umí být vtipný, milý, veselý, kamarádský, ale také hrubý, agresivní a vulgární. Svůj volný čas by nejraději trávil u počítače nebo videa, v tomto ohledu je jednoduchý a prospěchářský. Bez kontaktu s rodinou, kladný vztah se svým mladším bratrem, kterého nezdravě rozmazluje a je mu špatným příkladem.

2005 – V chování i prospěchu nastalo výrazné zlepšení po odchodu ovlivňujícího chlapce z DD. Na konci školního roku nepropadl, od nového školního roku do školy začal dojíždět. Má kamarády ve škole i v místě bydliště, s kterými se ve svém volnu často stýká. Nejraději má svého bratra, s kterým bydlí na pokoji. Vztah se sestrou je konfliktní. Není příliš pracovitý, požadovanou činnost vykoná, ale s patřičným negativním komentářem. Začal hrát fotbal za místní oddíl. Je citlivý, ačkoliv navenek se raději prezentuje jako suverén, tvrd'ák. Nadále nejčastěji hraje hry na počítači. Vzorně reprezentuje DD na sportovních soutěžích, vyžaduje však odměnu a musí zde být předpoklad úspěchu. Získal řidičský průkaz.

2006 – V chování projevy nervozity a neklidu, uvědomění si těžkého období, konec jistoty a výhod. Zvládnutí závěrečných zkoušek odchod z DD

Odchod z DD : Sehnáno ubytování v podnájmu a práce v místní továrně. Nezvzládnutí nabyté svobody. Nevhodní kamarádi, absence v práci, úvěry a útěk původního

sociálního prostředí, k rodině. Bydlení si zajišťuje u strýce, kterého okradl. Kriminalita, je v zájmu Policie ČR, nějakou dobu nezvěstný, v současnosti pravděpodobně bydlí u matky nebo jiných příbuzných, nepracuje.

7.3 Vyhodnocení předpokladů a cílů na základě kazuistik

Patrik

Strávil v domově ze všech dětí nejkratší dobu. I během této doby se dalo u něj rozpoznat, že případná délka pobytu v domově na něj pro následnou socializaci neměla žádný vliv. Tím vyvrátil první předpoklad. Druhý a třetí předpoklad se potvrdil. Negativně se projevil i vliv matky během pobytu v DD. Čtvrtý předpoklad opět vyvrátil, protože během svého pobytu řád dodržoval a nepotýkal se s výchovnými přestupky. Pátý předpoklad se opět potvrdil. Zájmy byly povrchní, převládalo pasivní trávení volného času.

Disociativní případ.

Andrea

V jejím případě bylo patrné, že délka pobytu v DD měla pozitivní vliv a tudíž se první předpoklad naplnil. Se svým rodinným prostředím se částečně vyrovnala, ale ke konci pobytu byla opět ovlivněna matkou, v současnosti žije podobným stylem života jako její matka. Také druhý předpoklad se tedy naplnil. Všechny zbývající předpoklady se také potvrdily, i když se během pobytu její zdravotní a psychický stav viditelně zlepšil. S dodržováním řádu měla vždy problémy, převládalo pasivní trávení volného času.

Delší pobyt v DD a větší možnost ovlivnění volného času spolu s dřívějším příchodem (problém adaptace v DD ve složitém období dospívání) by zajisté vedl k úspěšnějšímu začlenění do života.

David

Relativně dlouhá doba strávená v domově se rovná popření prvního předpokladu. Výchova ve fungující pěstounské rodině v dětství popírá druhý předpoklad. Psychologické vyšetření popírá i třetí předpoklad. Čtvrtý předpoklad byl jediný, který se naplnil, výchovné problémy, kázeňské přestupky. Poslední pátý předpoklad také zůstává nenaplněn, byl velmi aktivní, všestranný, účastnil se sportovních soutěží, vzorně reprezentoval DD.

Absolutně nezvládnutelná konečná socializace, kriminalita, drogy.

Pavel

Disociativní případ. Kromě prvního předpokladu potvrdil všechny zbývající.

Jana

Ze všech zkoumaných dětí nejděle v DD, vzorný příklad prvního a čtvrtého předpokladu a popření druhého a třetího předpokladu. Zvláštní je i popření posledního předpokladu, kdy byla introvertní, neprůbojná, málo aktivní s nevyhraněnými zájmy. Úspěšné zařazení do společnosti, s pomocí sociálního zařízení Domu na půli cesty.

Kristýna

Naplnění prvního, třetího a čtvrtého předpokladu. U druhého předpokladu se projevilo pozdější ovlivnění matkou, kdy po opětovném navázání kontaktu došlo k vazbám, které měly částečný negativní vliv na socializaci. Pátý předpoklad popírá, volný čas trávila hodně pasivně a to buď s kamarády nebo u televize, do aktivit řízených DD se příliš nezapojovala.

Dalo by se říct, že přechod částečně zvládla, určitě by jí prospělo zůstat v DD aspoň po dobu vyučení se.

Otta

První předpoklad se naplnil, určitě by mu prospěl delší pobyt v DD. Druhý, čtvrtý a pátý předpoklad se také naplnil. Popřel jen třetí předpoklad, kdy se po odchodu z domova chytil nesprávné party a příčinou jeho nesprávné socializace nebyl jeho zdravotní ani psychický stav.

Po studiu kazuistik a vlastním pozorováním zmíněných dětí se potvrdilo, že role a význam volného času mají nezastupitelné místo při úspěšném zařazení dětí do podmínek běžného života. Kvalitně strávený volný čas, který je přímo úměrný věku a délce pobytu dítěte v DD se úspěšně podílí na socializaci a zároveň pozitivně působí na celkový rozvoj osobnosti a získání sociálních dovedností. Také se potvrdilo, že všechny děti jsou velmi individuální a u každého je potřeba i individuální přístup v způsobu trávení volného času a že u některých lze předem odhadnout problémy se zařazením se do společnosti. Ukázalo se také, jako největším problémem je nezvládnutí dovršení

plnoletosti a pocitu nabyté moci nad svým vlastním životem, touze vzepřít se příkazům, omezením a žít podle sebe.

Je velmi zajímavé, že v mé zkoumané skupince dětí, kde se podařilo úspěšně zařadit do života jednomu dítěti, dvěma částečně a čtyřem se to nepovedlo, jsou ti čtyři právě chlapi.

8. DISKUSE

Během osmi let své praxe jsem opravdu vyzoroval určitý posun v kvalitě trávení volného času u dětí, který má vliv na jejich socializaci. Tehdy i dnes měly děti dvojitou motivaci: buď trávily volný čas pod vedením vychovatele, z důvodu řádu DD, denního režimu, který pro ně vytvořil vychovatel, bylo to součástí organizované činnosti, kterou „musely“ plnit, nebo ho trávily na základě své vnitřní motivace, že samy chtěly. Dnes můžu říct, že právě podíl vnitřní motivace na trávení volného času je mnohem větší, než byl dříve. Tento závěr jsem si vytvořil mj. srovnáním projevu chování dětí z našeho a jiných zařízení na společných akcích. Pozorováním jsem také zjistil, že se naše děti již méně setkávají s vrstevníky z rizikových nebo sociálně slabších skupin. Příkladem to tomu, že dítě navazuje sociální vztahy po vzoru lidí, kteří na ně přímo výchovně působí, tzn. V původní rodině po vzoru rodičů a sociálního klimatu, ve kterém žijí, ale později v domově naopak po vzoru skupiny dospělých lidí, kteří s nimi v DD tvoří sociální skupinu (tedy nejen pedagog. pracovníků, ale také „nočních tet“, kuchařů a jiných zaměstnanců).

Na základě svých poznatků jsem dospěl k pěti zásadním faktorům ovlivňujícím volný čas dětí v našem domově :

- 1) Externí faktory - zkvalitnila se nabídka volnočasových aktivit v celé společnosti – objevují se zajímavé sporty a aktivity, které dokážou samy o sobě děti zaujmout a přitáhnout. Naše děti např. ve stále větší míře absolvují prožitkové kurzy. Navíc lze pozorovat, že se těchto aktivit účastní se skutečným zájmem, s radostí, dobrovolně, s chutí. Také se naše děti často účastní kurzů zaměřených na přípravu na samostatný život. Medializace domovů změnila celkový pohled veřejnosti na DD.
- 2) Filosofie trávení volného času - samotná filosofie trávení volného času v našem DD se za poslední roky změnila. Dokážeme vybírat z nabídky opravdu jen kvalitní akce, u kterých víme, že mohou působit pozitivně na socializaci dětí, rozvoj komunikačních schopností, rozvoj osobnosti, sebevědomí.
- 3) Kolektiv pedagogických pracovníků – stabilita kolektivu, který se za posledních 8 let proměnil jen minimálně, panují dobré vztahy v zařízení, nekuřáci, sportovci, stejná filosofie – dokážeme se dobře vzájemně doplňovat, pracovat týmově, dodržovat stejné (dohodnuté) výchovné zásady, působit jednotně. Funguje zde tedy výchova příkladem.

Děti od nás dokážou přejímat a zvnitřňovat si naše životní zásady, vzorec sociálního chování a dovednosti.

4) Materiální stránka domova – každé zařízení, má určitou volnost v tom, jak nakládat s finančními prostředky určenými na provoz zařízení s ohledem na volný čas dětí. Myslím tím jak finanční prostředky zřizovatele, tak další finanční zdroje – sponzory, granty, projekty, soutěže atd. – které si zařízení dokáže samo sehnat. My se snažíme většinu těchto financí směřovat do volnočasových aktivit, vytváření materiálního sportovního zázemí (hřiště, lyže, brusle, prožitkové kurzy, tábory, horské lyžařské pobyty apod.) Je zřejmé, že pokud se tyto peníze podaří investovat správným způsobem, jejich návratnost pak spočívá právě v lepší socializaci dětí. To bohužel zatím nefunguje všude a setkávám se při návštěvách jiných zařízení i s tím, že tyto prostředky bývají použity neúčelově z pohledu rozvoje socializace dětí a trávení volného času. Je rozdíl vydat peníze na letní tábor, u kterého není jistota kvalitního programu, ale dítě na něj jede jen proto, „aby někde o prázdninách bylo“, nebo je investovat do prožitkového kurzu, kdy dítě jede na týden outdoorových aktivit do prostředí, které si předtím vychovatel vlastní zkušeností ověřil, může na vlastní žádost měnit skladbu programu právě s ohledem na rozvoj charakteru, dovedností a schopností dětí.

5) Vliv prostředí – na rozdíl od dětských domovů ve větších městech u nás nepůsobí tolik rizikových faktorů „ulice“, které vedou k negativnímu trávení času a tím pádem i k pozdějším špatným socializačním návykům. Na malém městě lépe funguje provázanost spolupráce se školou, celkové klima vztahů, kdy se lidé navzájem znají, ví o sobě všechno. Víme o trávení volného času např. na osobním volnu dětí víc, než kolegové ve velkém městě, máme celkově lepší monitoring pohybu dětí a jejich činností na vycházkách. Neexistuje zde tolik lákadel jako ve větších aglomeracích, děti se proto často z osobního volna vrací rychle zpátky, tráví více času v domově pod naším přímým vlivem (s námi). Na druhou stranu pro rozvoj socializace to může mít i negativní dopad, protože děti navazují méně vztahů se sociálním prostředím mimo zařízení, nerozšíří si svůj obzor v poznávání společnosti, komunikaci, při setkávání s jinými lidmi.

9. ZÁVĚR, DOPORUČENÍ

Každé z dětí v dětském domově si nese své trápení uvnitř sebe. Některé se dokáže pootevřít a snad si částečně usnadní svou pouť životem, bohužel většina si svůj úděl s sebou nese na pořád. Málo z nás tuší, jak moc tohle trápení ovlivní jeho budoucí život. Ze svého výzkumu jsem dospěl k názoru, že kvalita trávení volného času jim může pomoci k překonání problémů, které je potkají po vstupu do samostatného života.

Výše zmíněné neplatí u dětí s poruchami osobnosti či chování, které jsou disociativní, tedy přímo vylučují socializaci. S těmito dětmi se sice během pobytu v DD dalo pracovat, podřizovaly se řádu a výchově (někdy zdánlivě i dobře), přesto u nich patrně nikdy nedošlo k zvnitřnění těchto návyků a zásad. Tyto děti měly potom začlenění do společnosti velmi ztížené a jejich neúspěšná socializace byla předpokládána nejen námi, ale i odborníky – psychiatry – se kterými jsme v těchto případech spolupracovali.

Domnívám se, že naše faktory ovlivňující volný čas dětí, zařazené do praxe každého zařízení jsou jednou z cestiček, jak pomoci těmto dětem při socializaci a zařazení do samostatného života. Ověření tohoto názoru by však bylo nutné podpořit zejména srovnávacím výzkumem co nejvíce zařízení dětských domovů.

10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAKALÁŘ, E. *Umění odpočívat*. Praha: Práce, 1978.
- ČIHOVSKÝ, J. K vývoji názorů na volný čas (Od Aristotela k Dumazedierovi).
In HODAŇ, B. (ed.) *Volný čas a jeho současné problémy*, (str. 9-17). Olomouc: Hanex, 2002.
- DOHNAL, T. et al. Význam role komunální rekreace v dnešní společnosti.
Tělesná kultura, 28, 2, str.70-79. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 1993.
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2007.
- HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005.
- HELUS, Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: SPN, 1973.
- HODAŇ, B., DOHNAL, T. *Rekreologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008.
- HODAŇ, B., aj. *Volný čas a jeho současné problémy*. OLOMOUC: Hanex, 2002.
- KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.
- KRAUS, B. *Člověk, prostředí, výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001.
- KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999.
- KYSUČAN, J., KUJA, J. *Kapitoly z teoretických základů speciální pedagogiky*.
Olomouc: Vydavatelství UP, 1996.
- MATOUŠEK, O. *Ústavní péče..* Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.
- PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008.
- PROKEŠOVÁ, M. *Volný čas z hlediska kvality života*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008.
- PRŮCHA, J a kol. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995.
- SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha, Univerzita Karlova, 2000.
- SPOUSTA, J. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1996.
- TEPLÝ, Z. *Volný čas a pohybová rekreace*. Teor. praxe těl. vých., 1971.
- VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. Praha: Aula, 1999.
- Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.

Všeobecná encyklopedie. Praha: Diderot, 2002.

Filosofický slovník. Olomouc: FIN, 1995.

Encyklopedie Věševěd. Praha: Netpoint, s.r.o., 2001.

Internet:

<http://www.mšmt>

<http://cs.wikipedia>.

